

Natuur en economie in Nederland

Bijlagen

bijlage 1 Natuurverbindingen in Derde Nota

Legenda: ON = Oriënteringsnota; LG= Nota landelijke Gebieden; R= Relatienota; N= nieuw tov zestiger jaren; BB= beleidsbeeld; D&L= doel en legitimatie; S&I= beleidsstrategie en -instrumenten

Natuur als:	pag.	Deelnota	nieuw beleid	beleids-element	Motivatie
Totaliteit van dode en levende natuur, het ecosysteem waarvan de menselijke samenleving een onderdeel onderdeel uitmaakt en ook van afhankelijk is.	19	ON	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren en betreft alleen beleidsbeeld van natuur
Natuurlijk milieu als ecologisch subssysteem van het ruimtelijk systeem.	23	ON	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren en betreft alleen beleidsbeeld van natuur
eigenschap van andere componenten van systeem Ruimte	23	ON	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren en betreft alleen beleidsbeeld van natuur
zelfstandige ruimtelijke eenheid	23	ON		BB	is een natuurbeeld conform de zestiger jaren
natuurlijke omgeving van de mens met essentiële verbindingen met de mens	32	ON		BB	is een natuurbeeld grotendeels conform de zestiger jaren
natuur die uit zelfbehoud beschermwaardig is	32	ON	N	D&L	Dit formuleert een doelstelling en legitimatie die nieuw zijn tov de zestiger jaren
Natuur waarvoor de vraag rijst naar een nieuwe ethische stellingname	32	ON	N	D&L	Dit is nieuw tov zestiger jaren en formuleert een vraag naar doelstelling en legitimatie van natuurbeleid.
natuurlijk milieu waarvan de kwaliteiten gehandhaafd en ontwikkeld moeten worden	33	ON		D&L	Dit formuleert een doelstelling en legitimatie conform de zestiger jaren, zij het dat dit minder geldt voor de term "ontwikkeling".
natuurgebieden die veilig gesteld moeten worden	33	ON		D&L	Veilig stellen van natuurgebieden is doelstelling en legitimatie conform de zestiger jaren
alle nog aanwezige natuurgebieden die in beginsel veilig moeten worden geteld door planologische bescherming, en het scheppen van een duurzame beheerssituatie	64	ON		D&L/ S&I	Veilig stellen van natuurgebieden is doelstelling en legitimatie conform de zestiger jaren, evenals dat geldt voor beleidsstrategie en -instrumenten.
natuurwaarden in waardevolle cultuurlandschappen	64	ON	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren en betreft alleen beleidsbeeld van natuur
natuurwetenschappelijke en ecologische betekenis van het landelijk gebied	70	ON	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren en zegt alleen iets over beleidsbeeld van natuur.
natuurwaarden van bos	70	ON		BB	Bos met natuurwaarden is een beleidsbeeld conform de zestiger jaren
nieuw te vormen natuurgebieden	70	ON	N	D&L	Dit formuleert een doelstelling en legitimatie die nieuw zijn tov de zestiger jaren
in te stellen nationale parken	70	ON	N	S&I	Dit formuleert een beleidsstrategie die nieuw is tov de zestiger jaren
natuurlijke hulpbronnen met hun beperkte omvang en de noodzaak van heroverwegen van de economische groei	4 en 5	ON	N	BB/D&L	Nieuw is de nadruk op beperktheid van natuurlijke hulpbronnen als beeld van natuur en de noodzaak van heroverwegen van economische groei als doelstelling en legitimatie voor (natuur)beleid
natuur waarvoor diensbaarheid alsoen doelstelling geldt waarbij in brede kring steeds meer vraagtekens worden gezet	18	ON	N	D&L	Nieuw is dat vraagtekens worden gezet bij het dienstbaar zijn van natuur aan menselijke behoeften. Dat raakt zowel het beleidsbeeld van natuur als doelstelling en legitimatie
beperkte aanwezigheid van grondstoffen, beperkte draagkracht van het milieu en beperkte financiële ruimte	18 en 19	ON	N	BB	Nieuw is de nadruk op beperktheid van grondstoffen en op de draagkracht van het milieu. Dit zegt iets over het beleidsbeeld van natuur nog zonder een nadere doelstelling.

Natuur als:	pag.	Deelnota	nieuw beleid	beleids- element	Motivatatie
Natuur waarvoor verantwoorde ecologische procesbeheersing nodig is ivm de menselijke afhankelijkheid ervan.	19	ON	N	D&L	Dit formuleert een doelstelling en legitimatie die nieuw zijn tov de zestiger jaren
onderdeel van de belevingswaarde van het landschap in zijn totaliteit en met belevingswaarde als tweede waarderingsgrond naast economische gebruikswaarde	19	ON		D&L	Dit klinkt als nieuw maar in feite is belevingswaarde al veel langer een legitimatie voor natuurbeleid
onderdeel van keuze-elementen tussen belangen van economische en ecologische aard	21	ON		BB	Is een beleidsbeeld van natuur conform de zestiger jaren
onderdeel van de identiteit van het landelijk gebied	59	ON		BB	Is een beleidsbeeld van natuur min of meer conform de zestiger jaren
natuur waaraan behoefte bestaat om die te beleven (belevingswaarde) en waarbij het inzicht groeit van de noodzaak van instandhouding ervan als onderdeel van het ecosysteem	64	ON	N	D&L	Nieuw tov de zestiger jaren is de instandhouding als onderdeel van het ecosysteem. Dit zegt iets over doelstelling en legitimatie van natuurbeleid.
natuur waarvan het areaal steeds kleiner wordt	64	ON		BB	Is een beleidsbeeld van natuur conform de zestiger jaren
producent van functies voor de samenleving waarvan de (mate van) functievervulling duidelijk moet worden uit milieustudies	26	ON	N	BB/D&L/S&I	Als beleidsbeeld van natuur is dit nieuw tov de zestiger jaren. Tegelijk zegt het iets over doelstelling en legitimatie en over beleidstrategie en -instrumenten.
als ecologisch gezichtspunt voor de evaluatie van ruimtelijke ontwikkelingen in milieustudies en in het Golbaal Ecologisch Model (GEM)	26	ON	N	S&I	Dit maakt duidelijk dat er tov de zestiger jaren sprake is van een nieuwe beleidstrategie
als te ontwikkelen kwaliteiten (natuurlijk milieu) en veilig te stellen gebieden in het kader van het ruimtelijk beleid	33	ON	N	D&L	Nieuw is de expliciete focus op te ontwikkelen kwaliteiten als doelstelling. Veilig stellen van natuurgebieden in het ruimtelijk beleid is conform de zestiger jaren.
De interessantste landschappen en belangrijke natuurgebieden die structurerende gegevens moeten worden bij het verstedelijkingspatroon	56	ON	N	S&I	Dit betreft een nieuwe beleidsstrategie tov de zestiger jaren icm continuïteit in een - overigens weinig zeggend - natuurbeeld
onderdeel van een nieuw te zoeken evenwicht waarin zowel aan de economie van het grondgebruik als aan de beleving van het landschap en zijn natuurwetenschappelijke en ecologische betekenis recht wordt gedaan.	59 en 60	ON	N	D&L	Dit formuleert een doelstelling en legitimatie die nieuw zijn tov de zestiger jaren
onderdeel van een te zoeken systeem waarin beheersfunctie van de landbouw voor natuur en landschap tot zijn recht kan komen en waarbij de boer als beheerder daarvan voor zijn prestaties wordt beloond.	63 en 64	ON	N	S&I	Dit maakt duidelijk dat er tov de zestiger jaren sprake is van een nieuwe beleidstrategie
onderdeel van de verschillende functies van bos die steeds meer waardering krijgen. Waarbij bos overigens wordt gezien als een vorm van bodemcultuur en een plaats krijgt in de structuurvisie op de landbouw	64	ON		BB	Is een beleidsbeeld van bos conform de zestiger jaren zij het met meer expliciete aandacht voor de natuurwaarden ervan.
nog niet veilig gestelde natuurgebieden waarvoor voor het meerendeel verwerving wordt beoogd door de overheid en door particuliere natuurbeschermingsorganisaties icm uitbreiding van de vergoeding voor instandhouding aan particuliere eigenaren. Daarbij kan ook uitbreiding van bestaande of vorming van nieuwe natuurterreinen nodig zijn.	64 en 65	ON		S&I	Hier is voor het meerendeel sprake van continuïteit tov de zestiger jaren in de beleidsstrategie. Alleen het expliciet benemen van de optie van vorming van nieuwe natuurterreinen kan als nieuw worden aangemerkt.
onderdeel van oude cultuurlandschappen die uit een oogpunt van ecologie, wording van het landschap, cultuurhistorie en/ of beleving bijzondere waarde vertegenwoordigen	65	ON	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren en betreft alleen beleidsbeeld van natuur

Natuur als:	pag.	Deelnota	nieuw beleid	beleids-element	Motivatatie
onderdeel van cultuurlandschappen met als noodzakelijke maatregelen: planologische bescherming, systeem van beheersregelingen, specifieke vormen van LI en bedrijfsvoering en stichten van reservaten.	65	ON	N	BB/S&I	natuur als onderdeel van cultuurlandschappen is tov zestiger jaren nieuw als beleidsbeeld. Overigens ligt de focus hier op de nieuwe strategie die voor deze natuur nodig wordt geacht.
natuur waarvoor gestreefd wordt naar: Verhoging van bedragen voor verwerving en beheer, planologische bescherming, slagvaardiger en ruimere toepassing van de NB-wet, mogelijkheid voor verplicht opleggen van beheersmaatregelen, een systeem van beheersregelingen en honorering van de beheersfunctie., instelling van nationale parken en een nationaal Waddenbeleid waarbij natuur voorop staat.	93	ON	deels N	S&I	Dit betreft een beleidsstrategie die deels nieuw is tov de zestiger jaren en deels gelijk blijvend.
onderdeel van zodanige ecologische condities dat de wezenlijke strevingen van individuen en groepen in de samenleving zoveel mogelijk tot hun recht komen.	65	LG	N	D&L	Dit betreft een doelstelling en legitimatie die nieuw zijn in hun formulering tov de zestiger jaren. Het is 'fraglich' of dat inhoudelijk ook het geval is.
zodanige ecologische condities dat de diversiteit, samenhang en duurzaamheid van het fysisch milieu zo goed mogelijk worden gewaarborgd.	65	LG	N	D&L	Dit formuleert een doelstelling en legitimatie die nieuw zijn tov de zestiger jaren
door de mens beïnvloede zogenaamde halfnatuurlijke landschappen of milieutypen zoals rietvelden en heidevelden en waaronder ook vele waardevolle en soortenrijke gebieden zoals weidevogelgebieden en botanisch waardevolle graslanden, elementen in cultuurgebieden zoals houtwallen, heggen en poelen en met een in natuurwetenschappelijk opzicht grote verscheidenheid.	12	LG	deels N	BB	Is een natuurbeeld grotendeels conform de zestiger jaren, uitgebreid met natuurtypen in cultuurlandschappen
natuur waarvoor het evenwicht tot stand moet worden gebracht van "vraag" en "aanbod" op basis van een verkenning en analyse van beiden zowel naar hoeveelheid als naar ruimtelijke situering.	53	LG	N	BB/D&L/S&I	spreken over vraag en aanbod van natuur is nieuw als beleidsbeeld, evenwicht tussen beide is nieuw als doel en legitimatie en verkenning en analyse van vraag en aanbod is nieuw als beleidsstrategie.
regulatiefunctie, informatiefunctie en leverantiefunctie voor de samenleving en waarvan de mogelijkheden voor deze functievervulling afnemen.	53	LG	N	BB	Dit betreft een natuurbeeld dat nieuw is tov de zestiger jaren
natuur die inhoud geeft aan het landschap en waarvan - net als bij landschap - het beheer zich niet manifesteert via het marktmechanisme maar sterk inhoud krijgt door het stelling nemen van de overheid en door particuliere acties.	53-55	LG		BB	Dit betreft een natuurbeeld dat conform de zestiger jaren is, al werd het toen waarschijnlijk niet op deze manier geformuleerd
natuur waarvoor het evenwicht tussen "vraag" en "aanbod" tot stand moet komen door natuurbehoud obv beschermende maatregelen, natuurtechniek (uitbuiten aanwezige abiotische condities) en natuurbouw (tot stand brengen van ontbrekende abiotische condities).	55	LG	deels N	BB/D&L/S&I	beleidsbeeld, evenwicht tussen beide is nieuw als doel en legitimatie. Van natuurtechniek en natuurbouw is niet duidelijk of deze termen nieuw zijn of in de zestiger jaren al bestonden.
natuurlijk milieu met als definitie: Stoffelijke omgeving van de mens, bestaande uit abiotische (niet levende componenten (gesteenten, water en atmosfeer) en biotische (levende) componenten die bestaan uit natuurlijke en halfnatuurlijke levensgemeenschappen met inbegrip van wilde planten en dieren.	101	LG regerings- beslissing nota van toelichting		BB	Dit formuleert een beleidsbeeld van natuur conform de zestiger jaren al wordt het natuurlijk milieu wel expliciet gemaakt.
natuurlijk milieu waarvan de kwaliteit en verscheidenheid zoveel mogelijk moeten worden gehandhaafd door het bevorderen van de kwaliteit van water, bodem en lucht en het tegengaan van geluidhinder, bescherming en toereikend beheer van natuurwetenschappelijke elementen van kleine omvang en waar mogelijk natuurbouw en verder door rekening te houden met de effecten van ruimtegevraagde activiteiten op het natuurlijk milieu ook vwb de situering.	9 en 10	LG regerings- beslissing	deels N	D&L/S&I	Dit heeft betrekking op doelstelling en legitiatie en op beleidsstrategie en -instrumenten. Nieuw is daarin het zo expliciet benoemen van de abiotische voorwaarden (kwaliteit water, bodem, lucht en stilte) voor natuurbehoud. Dit past in het beeld van natuur als subsysteem van het systeem Ruimte en van het Ecologisch systeem.

Natuur als:	pag.	Deelnota	nieuw beleid	beleids- element	Motivatatie
natuur waarvan de functies verweven kunnen worden met andere maatschappelijke functies obv speciale voorwaarden aan inrichting, beheer en gebruik (lees voorwaarden gericht op beperking van intensiteit van activiteiten) en natuur waarvoor scheiding van functies noodzakelijk kan zijn voor een goed beheer.	56	LG	N	BB/S&I	Dit betreft een natuurbeeld waarin functies van natuur voor de samenleving nieuw zijn evenals een strategie gericht op verweving met andere maatschappelijke functies dan wel scheiding daarvan.
natuur als bijzondere natuurlijke gesteldheid die als onderdeel nationale parken wordt beschermd. (Nationalpe parken zijn gebieden van tenminste 1000 hectare in de vorm van natuurterreinen, wateren, bossen met een bijzondere gesteldheid (ook landschappelijk) en een bijzonder platen- en dierenleven.	116	LG	N	S&I	Dit betreft een nieuwe beleidsstrategie in de vorm van het creëren van nationale parken.
natuur die in stand wordt gehouden op maximaal 200.000 hectare waardevolle cultuurlandschappen door middel van beheersregelingen met agrariers en door middel van reservaatvorming, i.c. aankoop en beheer door natuurbeschermingsorganisaties.	170	LG	N	BB/S&I	Dit betreft (opnieuw) het nieuwebeleidsbeeld van natuur in de vorm van natuur in cultuurlandschappen metde bijbehorende nieuwe strategie beheersovereenkomsten als aanvulling op de al langer bestaande verwerving en inrichting .
als onderdeel van het laten ontstaan van nieuwe of vernieuwde cultuurlandschappen, en te behouden natuur door bescherming, beheer van ecologische en landschappelijk waardevolle elementen van kleine omvang en de eventuele ontwikkeling van nieuwe elementen.	170/171	LG	N	D&L/S&I	Nieuw is hier de expliciete verwijzing naar landschapselementen als doel van het natuurbeleid en naar de ontwikkeling van nieuwe elementen als onderdeel van de beleidsstrategie.
te hanteren bestaande waarden als structurerende elementen bij nieuwe projecten dan wel natuur waarvoor de mogelijkheden tot uitbouw van natuurwaarden worden benut.	170/171	LG	N	S&I	Nieuw is hier het hanteren van bestaande natuurwaarden als structurerende elementen in het kader van de beleidsstrategie.
Natuur in een tot stand te brengen groenstructuur voor de Randstad	171	LG		D&L	Dit formuleert en expliciteert een doelstelling en legitimatie die min of meer nieuw zijn tov de zestiger jaren.
natuur waarvan het behoud in toenemende mate op gespannen voet staat met de ontwikkelingen in de landbouw	2	RN		BB	Dit beeld bestond al in de NB-wet.
natuur waarvan de beheersvoorwaarden in bepaalde vorm en omvang van wezenlijke invloed (kunnen) zijn op de inkomensvorming van landbouwbedrijven uit de productie van voedsel en grondstoffen	6, en 7-10	RN	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren en betreft alleen beleidsbeeld van natuur
natuur die in Nederland een schaars goed is geworden en dat met name als onderdeel van het schaars geworden waardevolle cultuurlandschap en waarvan de schaarste nog niet goed wordt beseft.	13	RN	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren v.w.b. natuur in cultuurlandschappen en betreft alleen beleidsbeeld van natuur
natuur waarvoor natuur- en landschapsbescherming groter aandacht c.q. belang is gaan hechten aan grotere landschappelijke eenheden en verbanden en steeds meer de betrekkingen is gaan onderkennen tussen natuurwaarden en cultuurhistorische kenmerken in het landschap	13	RN	N	BB	Groter aandacht voor grotere landschappelijke eenheden en verbanden en het onderkennen van de betrekkingen tussen natuurwaarden en cultuurhistorische kenmerken in het landschap zijn beide nieuw tov zestiger jaren. Het gaat hier om een beleidsbeeld van natuur en nog niet over D&L of S&I.

Natuur als:	pag.	Deelnota	nieuw beleid	beleids- element	Motivatie
natuur in waadevolle cultuurlandschappen voor het beheer waarvan op korte termijn alleen het gebruik van privaatrechterlijke overeenkomsten beschikbaar staat voor het verwezenlijken van de beleidsdoelen, i.c. gewone overeenkomsten naar burgerlijk recht waarbij de landbouwer zich tegen een vastgestelde vergoeding verplicht tot het uitvoeren van bepaalde onderhoudsmaatregelen ten behoeve van natuur en landschap of tot het nalaten van activiteiten in zijn bedrijfsvoering die schadelijk zijn voor natuur en landschap.	26	RN	N	BB/S&I	Nieuw is tov zestiger jaren natuur in cultuurlandschappen als beleidsbeeld, evenals de beleidsstrategie van privaatrechterlijke beheersovereenkomsten.
PM en in eigen woorden: Door de mogelijkheid van privaatrechterlijke beheersovereenkomsten ontstaan twee soorten activiteiten namelijk activiteiten gericht op productie van voedsel en grondstoffen en activiteiten (of het nalaten daarvan) gericht op beheer van natuur en landschap. Deze twee typen activiteiten zijn min of meer te zien als twee communicerende vaten waarbij de productie minder wordt naarmate het belang van het beheer toeneemt. Ze hebben een eigenstandige honorering waarbij de vergoeding voor beheer in duidelijke relatie moet staan met hetgewenste beheer en samen met het inkomen uit productie voldoende moet zijn voor een maatschappelijk aanvaardbaar inkomen (het zogenaamde vergelijkingsinkomen)	30/31	RN	N	nvt	Dit betreft een belangrijk neveneffect van de nieuwe beleidsstrategie van de Derde Nota.
natuur dedoor de snelle verandering in de sfeer van het agrarisch grondgebruik niet langer in stand wordt gehouden door de wijze waarop de landbouw wordt bedreven.	14	RN	N	BB	Nieuw tov zestiger jaren en betreft alleen beleidsbeeld van natuur

Bijlage 2

Analyse uitgaven rijksoverheid

Beschrijving van de werkwijze

1. Inleiding

In het kader van het onderzoek naar economisering van het natuurbeleid in Nederland zijn cijfers verzameld en geanalyseerd van overheidsuitgaven (rijksoverheid) voor dit beleid. Deze cijfers hebben betrekking op de periode 1950 – 2015 en zijn opgenomen in het Excel document “kernuitgaven natuurbeleid”. Daarbij zijn eerst de begrotingsuitgaven per dienstjaar verzameld. Tot en met 1980 was het daarbij in het algemeen mogelijk om de onderscheiden posten in begroting en rekening rechtstreeks toe te delen aan de onderscheiden kolommen in het werkblad 1950 – 1980. Deze kolommen konden op hun beurt grotendeels rechtstreeks vertaald worden naar de onderscheiden kolommen in het samenvattend overzicht. Daarbij zijn de uitgaven voor de NB-raad in het samenvattende overzicht steeds meegenomen onder Diversen. Ten aanzien van de uitgaven voor ‘Subsidies en andere uitgaven t.b.v. de natuurbescherming’ is in het onderstaande voor ieder jaar aangegeven hoe daarmee is omgegaan. De overige kolommen van de werkbladen per dienstjaar van 1950 – 1980 konden rechtstreeks worden toegedeeld aan de onderscheiden kolommen in het samenvattend overzicht. Vanaf het dienstjaar 1985 is per jaar een werkblad opgesteld waarin de meegenomen begrotings- en rekeningbedragen zijn opgenomen met daaronder de toedeling aan de onderscheiden kolommen in het samenvattend overzicht.

Doel van deze notitie is een beschrijving en verantwoording van de gehanteerde werkwijze en van de behandeling van de cijfers voor de onderscheiden jaren.

2. Gehanteerde werkwijze

Algemeen

Om een goed beeld te krijgen van de trends in de uitgaven voor het natuurbeleid over de periode 1950 – 2015 zijn cijfers verzameld van het natuurbeleid uit begroting en rekening van het Rijk om de 5 jaar vanaf 1950. Dus gekeken is naar begroting en rekening van 1950, 1955, 1960 enzovoort tot en met 2010. Na dat jaar heeft het Rijk zich vergaand teruggetrokken uit het natuurbeleid en is de verantwoordelijkheid overgegaan naar de provincies. Dat maakt dat de cijfers van die jaren niet meer vergelijkbaar zijn met die van de eerdere jaren. Zie verder bij 2010 e.v. Voor het jaar 1965 was het lastig om de cijfers goed te interpreteren. In dat jaar ging het natuurbeleid over van het ministerie van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen (OKW) naar het nieuw opgerichte ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) met de nodige begrotingswijzigingen als gevolg. Om die reden is ervoor gekozen om de begroting en rekening van 1966 te gebruiken in plaats van die van 1965. Ook voor het dienstjaar 1995 waren er onzekerheden met betrekking tot de juiste cijfers. Daarom zijn de cijfers van het dienstjaar 1996 in de plaats gesteld van het dienstjaar 1995.

In de jaren 1950 en 1955 komt een bijdrage naar voren in de kosten van de afdeling natuur en landschapsbescherming van Staatsbosbeheer dat optrad als buitendienst van het ministerie van OKW en later CRM voor de natuurbescherming. Vanaf 1960 verandert de omschrijving van deze post van ‘aandeel in de kosten van het Staatsbosbeheer ten behoeve van de afdeling Natuurbescherming en Landschap’ in ‘Bijdrage aan hoofdstuk ... van de rijksbegroting in de kosten van het Staatsbosbeheer ten behoeve van de natuurbescherming’. Uit de MvT bij de begroting van 1965 blijkt dat deze post zowel het beheer en de

bewaking van natuurreservaten omvat als het werk van het RIVON (Rijksinstituut voor veldbiologisch onderzoek ten behoeve van natuurbehoud). Dit RIVON zal later opgaan in het Rijksinstituut voor natuurbeheer. (RIN) De uitgaven voor RIVON en RIN zijn niet af te leiden uit de beschikbare informatie. Aangenomen is dat zij tot en met 1980 onderdeel uitmaken van de 'kosten van Staatsbosbeheer ten behoeve van de natuurbescherming'.

Periode 1950 - 1980

Voor het startjaar 1950 zijn als bronnen gebruikt 'Rijksbegroting voor het dienstjaar 1950 (TK 1949-1950 1400 VI nr. 1-2) en voor de rekeningcijfers 'Wijziging zesde hoofdstuk der Rijksbegroting(TK 1951-1952 2412 nr. 1-2). In dit onderzoek zijn opgenomen:

- Gewone dienst artikel 223 (aandeel in de kosten van het Staatsbosbeheer ten behoeve van de afdeling Natuurbescherming en Landschap);
- Gewone dienst artikel 224 (Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van de natuurbescherming) In de memorie van toelichting wordt bij dit artikel melding gemaakt van het lidmaatschap van de 'Union pour la Protection de la Nature'. Daarvoor wordt fl. 1500,- gereserveerd terwijl enkele andere posten worden verlaagd. De MvT geeft verder geen tekst en uitleg over de aard van die posten. In de MvT van de begroting van 1955 wordt bij deze post vermeld: *"De bijdrage in de kosten van het onderhoud van natuurreservaten, onder a vermeld, dienen te worden verhoogd in verband met de uitbreiding van het Staatsbezit."* Verder wordt er gesproken over *"de onder c opgenomen subsidiën aan natuurbeschermingsverenigingen"*. Op arbitraire gronden is de keuze gemaakt om deze post in het samenvattend overzicht mee te tellen onder 'beheerssubsidies en beheersregelingen'.
- Buitengewone dienst – kapitaaluitgaven artikel 489 (Subsidiën en andere uitgaven ten behoeve van de aankoop van natuurmonumenten) Opmerkelijk is dat in de MvT het gevraagde bedrag ad fl. 240.000 wordt onderbouwd met een verwijzing naar de noodzaak van een *compensatie aankoop*. Deze noodzaak houdt verband met het opgeven van een ander – voor natuurbescherming belangrijk – terrein als gevolg van aan de E.N.C.I voor mergelwinning op een groot deel van de Sint Pieters berg. ➔ Dat lijkt dus een voorbeeld van natuurcompensatie 'avant la lettre'.

Voor het dienstjaar 1955 zijn als bronnen gebruikt Rijksbegroting 1955 hoofdstuk VI (TK 1954-1955 3700 VI nr. 1-2) en voor de rekeningcijfers 'Wijziging der van hoofdstuk VI der Rijksbegroting 1955 (TK 1956-1957 4523 VI nr. 1-2). In 1955 is de begroting voor het natuurbeleid uitgebreid met enkele posten voor de Voorlopige Natuurbeschermingsraad. Dit betref gewone dienst artikel 283, 284 en 285 (afdeling VII Oudheidkunde en Natuurbescherming, onderafdeling II Natuur en Landschapsbescherming, paragraaf Voorlopige Natuurbeschermingsraad). Voor deze paragraaf is alleen het totaalbedrag opgenomen in het Excel document kernuitgaven natuurbeleid . In het samenvattende overzicht is deze post meegeteld onder 'Diversen'.

Voor het overige komen de hierboven voor 1950 genoemde begrotingsartikelen terug, zij het met andere artikelnummers als gevolg van uitbreiding van de begrotingsindeling. De desbetreffende nummers zijn nu respectievelijk:

- Gewone Dienst artikel 286 (aandeel in de kosten van het Staatsbosbeheer ten behoeve van de afdeling Natuurbescherming en Landschap
- Gewone Dienst artikel 287 (Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van de natuurbescherming) In lijn met de werkwijze bij het dienstjaar 1950 zijn deze uitgaven in het samenvattende overzicht meegeteld onder 'beheerssubsidies en beheersregelingen'.
- Buitengewone Dienst-kapitaaluitgaven 1rtikel 591(Subsidiën en andere uitgaven ten behoeve van de aankoop van natuurmonumenten). Opvallend is de sterke stijging van deze post tot 3 miljoen gulden. Deze stijging hangt rechtstreeks samen met de overgang van een meer incidenteel beleid naar een structurele en planmatige aanpak van de aankoop van natuurmonumenten.

Voor het dienstjaar 1960 zijn als bronnen gebruikt Rijksbegroting voor het dienstjaar 1960 Hoofdstuk VI (TK1959-1960 5700 nr. 1,2 en voor de rekeningcijfers Wijziging van hoofdstuk VI der Rijksbegroting 1960 (TK 1961-1962 6533 nr. 1-2). De begroting van het dienstjaar 1960 omvat voor het

natuurbeleid dezelfde posten als de begroting 1955. Daarbij wordt overigens de post ‘Subsidiën en andere uitgaven ten behoeve van de aankoop van natuurmonumenten’ van een aangepaste en meer uitgebreide omschrijving voorzien. Ze heet nu “ Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van de aankoop van natuurreservaten en van investeringen daarin, waarop – zover mogelijk – in mindering worden gebracht de ontvangsten ter zake van terugbetalingen, verkopen of anderszins’. Daarbij wordt in de begroting het gevraagde bedrag nu geheel geraamd op de gewone dienst en wordt het aandeel dat ten laste van de Buitengewone Dienst komt gesteld op memorie. Bij de rekening van het dienstjaar 1960 wordt het aandeel van de buitengewone dienst gesteld op fl. 1.960.031. Dit bedrag wordt beschouwd als een kapitaaluitgave. Meegenomen zijn in het kader van dit onderzoek:

- Gewone Dienst artikel 384 en 385 (in één bedrag) voor de uitgaven ten behoeve van de ‘Voorlopige Natuurbeschermingsraad’. Conform andere jaren zijn deze uitgaven in het samenvattend overzicht meegeteld onder ‘Diversen’.
- Gewone Dienst artikel 386 voor de hierboven besproken post ‘Subsidies en andere uitgavenvan terugbetalingen, verkopen of anderszins’;
- Gewone Dienst artikel 387 voor ‘Bijdragen aan hoofdstuk XI der rijksbegroting in de kosten van het Staatsbosbeheer ten behoeve van de natuurbescherming’;
- Gewone dienst artikel 388 voor ‘Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van natuurbescherming’; ➔ Voor dit artikel is geen toelichtende beschrijving aangetroffen in de MvT’s bij de ontwerpbegroting en de rekening. Deze uitgaven zijn conform de werkwijze bij de jaren 1950 en 1955 in het samenvattende overzicht meegeteld onder “beheerssubsidies en beheersregelingen’.
- Buitengewone dienst artikel 424 dat gelezen moet worden in rechtstreekse samenhang met artikel 386 zoals hierboven uiteen is gezet.

In 1965 is het natuurbeleid over gegaan van met toenmalige ministerie van OKW naar het nieuw opgerichte ministerie van CRM. Dat bemoeilijkt het hanteren van dit dienstjaar in het kader van dit onderzoek. In verband daarmee is het dienstjaar 1966 gebruikt en niet het dienstjaar 1965. Voor dit dienstjaar 1966 zijn als bronnen gebruikt Rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 Hoofdstuk XVI (TK 1965-1966 8300 XVI nr.1-2) en voor de rekeningcijfers Wijziging van Hoofdstuk XVI van de Rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (TK 1967-1968 9413 XVI nr. 1-2). De begroting voor het dienstjaar 1966 omvat dezelfde posten als de begroting 1960, met dezelfde benamingen maar met andere nummers voor de desbetreffende begrotingsartikelen. Er is daarbij een uitbreiding van de omschrijving van het begrotingsartikel ‘Subsidies en andere uitgavenvan terugbetalingen, verkopen of anderszins’ c.q. van artikel 386 uit 1960 en van het bijbehorende begrotingsartikel in de Buitengewone Dienst van dat dit dienstjaar. Die uitbreiding betreft de kosten van recreatieve voorzieningen in de natuurreservaten van het ministerie van CRM. Dat leidt tot de volgende opsomming van begrotingsposten voor het natuurbeleid:

- Gewone Dienst artikel 137 en 138 voor de (personele en materiele) uitgaven van de Voorlopig Natuurbeschermingsraad;
- Gewone Dienst artikel 139 ‘Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van de aankoop van natuurreservaten en van investeringen daarin, waarop – zover mogelijk – in mindering worden gebracht de ontvangsten ter zake van terugbetalingen, verkopen of anderszins, en in de kosten van recreatieve voorzieningen in de natuurterreinen van het ministerie van CRM’. Opvallend is de forse stijging van het bedrag naar fl. 15.000.000. Die zal mede een gevolg zijn van de genoemde recreatieve voorzieningen. Het is overigens in het kader van dit onderzoek niet duidelijk geworden hoe groot het aandeel daarvan is geweest in dit dienstjaar.
- Gewone Dienst artikel 140 ‘Bijdragen aan hoofdstuk XIV van de rijksbegroting in de kosten van het Staatsbosbeheer ten behoeve van de natuurbescherming’; ➔ In de MvT wordt melding gemaakt van *“een verhoging der personele en materiele uitgaven, van het inmiddels vergrote areaal aan natuurreservaten dat door het Dienstvak Natuurbescherming ten behoeve van het ministerie wordt beheerd, en van een uitbreiding van de personeelsformatie zowel bij het Dienstvak, als bij het “Rijksinstituut voor veldbiologisch onderzoek ten behoeve van het natuurbehoud”(RIVON).”*

Uit dit citaat blijkt dat in 1966 de uitgaven voor het beheer van staatsnatuurreservaten onderdeel waren van deze post en naar mag worden aangenomen niet meer van de post subsidies en overige uitgaven voor de natuurbescherming.

- Gewone Dienst artikel 142 voor 'Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van natuurbescherming'; ➔ In de MvT wordt dit artikel aangeduid als *"Subsidies en andere uitgaven op het gebied van de oudheidkunde en de natuurbescherming"*. Een nadere specificatie is niet aangetroffen. Gelet op de omschrijving bij artikel 142 van het dienstjaar 1975 is het is nog steeds aannemelijk dat in deze post subsidies worden gegeven voor het beheer van natuurterreinen van diverse stichtingen.
- Buitengewone Dienst artikel 284 'aankopen van natuurreservaten';

Opmerkelijk is dat in de MvT bij de begroting ten aanzien van natuurbescherming wordt opgemerkt: *"Het veilig stellen van natuurgebieden moet gelijke tred houden met het tempo, waarin de urbanisatie en industrialisatie van ons land zich voltrekt en waarin de modernisering van onze landbouwgebieden door cultuurtechnische werken wordt doorgevoerd. In het licht van de toenemende bevolkingsgroei en bij een (.....) toenemende behoefte aan mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding moet het besteden van een proportioneel deel van het nationale inkomen voor de aankoop van natuurgebieden als een zinvolle belegging worden beschouwd."* ➔ Beleid waarin economische groei samen moet gaan met versterking van de natuur bestond dus- in ieder geval op papier - al ruim voordat dit in de beleidsnota Natuur voor mensen/ Mensen voor natuur uit het jaar 2000 gepresenteerd werd als een uitgangspunt van het natuurbeleid.

Voor het dienstjaar 1970 zijn als bronnen gebruikt de begroting 1970 van CRM (TK 10.300 XVI volgnr. 1) en de laatste begrotingswijziging (TK 11619 volg nr 1 van 22) november 1971. Daarbij is sprake van een uitbreiding met een tweetal begrotingsposten die memorie geraamd worden. Dit leidt tot het volgende overzicht van begrotingsposten voor het natuurbeleid van 1970:

- Gewone Dienst artikel 109 en 110 voor de (personele en materiele) uitgaven van de Voorlopig Natuurbeschermingsraad;
- Gewone Dienst artikel 111 'Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van de aankoop van natuurreservaten en van investeringen daarin, waarop – zover mogelijk – in mindering worden gebracht de ontvangsten ter zake van terugbetalingen, verkopen of anderszins, en in de kosten van de ontsluiting van de natuurreservaten van het ministerie van CRM'. ➔ De 'kosten van recreatieve voorzieningen' voor de CRM-reservaten zijn hier dus vervangen door de 'kosten van ontsluiting' van deze reservaten.
- Gewone Dienst artikel 112 'Bijdragen aan hoofdstuk XIV van de rijksbegroting in de kosten van het Staatsbosbeheer ten behoeve van de natuurbescherming'
- Gewone Dienst art. 113 'garantie van rente en aflossing van leningen ten behoeve van organisaties werkzaam op het gebied van natuurbescherming voor de aankoop van natuurreservaten'. Dit betreft een memoriepost die in de beschouwde begrotingen voor het eerst naar voren komt. Deze post is buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek in verband met het specifieke karakter daarvan.
- Gewone Dienst art. 114 'Uitkeringen en schadevergoedingen in het belang van de natuurbescherming'. Dit betreft eveneens een memorie post. ➔ Deze post is niet meegenomen in dit onderzoek in verband met het incidentele karakter van de desbetreffende bedragen. Deze handelwijze is conform andere jaren.
- Gewone Dienst artikel 115 'Subsidies en andere uitgaven ten behoeve natuurbescherming'. ➔ In de MvT wordt bij de toelichting op dit artikel gewag gemaakt van de stichting Het Nationale Park "De Kennemer duinen" en daarnaast van voorlichtende en educatieve activiteiten ten behoeve van het Natuurbeschermingsjaar 1970. Voor dat laatste wordt ook een bedrag genoemd van fl. 300.000. Een verdere specificatie van het geraamde bedrag ad fl. 1.807.000 is niet aangetroffen. Gelet op deze situatie is dit bedrag in het samenvattende overzicht gesplitst in fl. 300.000 voor

‘Diversen’ en fl. 1.505.000 voor ‘beheerssubsidies en beheersregelingen’. In euro’s is dit respectievelijk € 136.134 en € 819.981. De uitgaven voor het natuurbeschermingsjaar 1970 bedroegen bij de rekening fl. 480.000 ofwel € 217.815

- Buitengewonde Dienst artikel 223 ‘Aankopen van natuurreservaten’.

Voor het dienstjaar 1975 zijn als bronnen gebruikt de begroting van het ministerie van CRM (TK 1974-1975, 13100 hst XVI volgno 1) en de laatste begrotingswijziging van dit hoofdstuk (TK 1976-1977, 14498 volg no 1,2). Daarbij is sprake van enige uitbreiding van het aantal begrotingsposten en in één geval van de omschrijving van een post. Het volgende overzicht kan worden gegeven van de begrotingsposten voor het natuurbeleid van het dienstjaar 1975:

- Gewone Dienst artikel 135 en 136 voor de (personele en materiele) uitgaven van de Natuurbeschermingsraad (nu zonder het predicaat ‘voorlopig’).
- Gewone Dienst artikel 137 ‘Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van de aankoop van natuurreservaten en van investeringen daarin, waarop – voor zoveel mogelijk – in mindering worden gebracht de ontvangsten ter zake van terugbetalingen, verkopen of anderszins, en in de kosten van de ontsluiting van de natuurreservaten van het ministerie van CRM’.
- Gewone Dienst artikel 138 ‘Bijdragen aan hoofdstuk XIV van de rijksbegroting in de kosten van het Staatsbosbeheer ten behoeve van de natuurbescherming’
- Gewone Dienst art. 139 ‘Garantie van rente en aflossing van leningen alsmede van het subsidie daarin gedurende de looptijd van de betrokken leningen ten behoeve van organisaties werkzaam op het gebied van natuurbescherming voor de aankoop van natuurreservaten’. → Ten opzichte van de begroting 1970 is deze post uitgebreid met de garantstelling van het rijk voor de subsidies ten behoeve van de aankopen van natuurreservaten. In de begroting en de rekening betreft het een memorie post. Zowel de begroting als de rekening bevatten geen daadwerkelijke uitgaven voor dit doel. In het kader van dit onderzoek is deze post buiten beschouwing gelaten in verband met het specifieke karakter daarvan.
- Gewone Dienst artikel 140 ‘Subsidies voor de kosten van rente en aflossing van leningen ten behoeve van organisaties werkzaam op het gebied van de natuurbescherming voor de aankoop van natuurreservaten, waarop in mindering worden gebracht de ontvangsten ter zake van betalingen, gedaan op grond van door andere publiekrechtelijke lichamen gegeven sub-garanties. → Deze post is nieuw ten opzichte van de begroting 1970. In het kader van dit onderzoek zijn de bedragen op deze post samengevoegd met die van artikel 137 aangezien beide betrekking hebben op aankoop van natuurreservaten.
- Gewone Dienst artikel 141 ‘Uitkeringen schadevergoedingen in het belang van de natuurbescherming’. ☐ Deze post is niet meegenomen in dit onderzoek in verband met het incidentele karakter van deze uitgaven. Deze handelwijze is ook in andere relevante jaren gevolgd.
- Gewone Dienst artikel 142 ‘Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van de natuurbescherming’. → ook hier is net als in voorgaande jaren geen nadere specificatie van deze begrotingspost aangetroffen. Wel wordt melding gemaakt van enkele redenen die nopen tot een forse verhoging van deze post:
 - areaalgroei en stijgende personele en materiele kosten in 1974;
 - uitbreiding van de omschrijving met “*de instandhouding van waardevolle cultuurlandschappen*” waarmee de mogelijkheid wordt geopend om voor dergelijke gebieden met particulieren een beheersregeling af te sluiten. Het voornemen is om te komen tot een natuurbijdrageregeling.
 - Sterk stijgende kosten en personeelsuitbreiding van enkele gesubsidieerde instellingen;

Conform de werkwijze van eerdere jaren is dit bedrag in het samenvattend overzicht meegeteld onder 'beheerssubsidies en beheersregelingen'.

- Gewone Dienst artikel 143 'Kosten van voorbereiding en onderzoek in verband met de nationale parken'. → Deze post is nieuw ten opzichte van de begroting van 1970.
- Gewone Dienst artikel 147 'Kosten van onderzoeken en andere voorbereidende maatregelen in verband met de instelling van nationale landschappen'. → Deze post is in het kader van dit onderzoek samengevoegd met het boven genoemde artikel 143.
- Buitengewone Dienst: geen relevante begrotingsposten aangetroffen.

Voor het dienstjaar 1980 zijn als bronnen gebruikt de ontwerp begroting 1980 van CRM (TK 1979-1980 15800 hoofdstuk XVI volgn 1 en 2 (met de toelichtende staat van de uitgaven), eerste begrotingswijziging (TK 1980-1981 16698 volgn 3 en 4) en tweede begrotingswijziging (TK 1981-1982 17116 volgn 3 en 4) Er is daarna geen echte slotmutatie aangetroffen waarin de posten voor het natuurbeleid zijn opgenomen. Daarom is voor de rekening cijfers uitgegaan van de bedragen van de oorspronkelijke begroting en de mutaties uit de eerste en de tweede begrotingswijziging.

Het volgende overzicht kan worden gegeven van de relevante begrotingsposten:

- Gewone Dienst artikel 105 en 106 voor de (personele en materiele) uitgaven van de Natuurbeschermingsraad; → In het basisblad 1950-1980 zijn deze kosten opgenomen in de gelijknamige kolom voor deze jaren. In het samenvattend overzicht zijn deze kosten meegeteld in de kolom Diversen;
- Gewone Dienst artikel 107 'Subsidies aan organisaties welke werkzaam zijn voor natuurbehoud en openluchtrecreatie'. → Het bedrag voor natuurbescherming uit de toelichtende staat voor de uitgaven is meegenomen in het kader van dit onderzoek. In het basisblad 1950-1980 zijn deze kosten opgenomen in de gelijknamige kolom voor deze jaren. In het samenvattend overzicht zijn deze kosten meegeteld in de kolom Diversen;
- Gewone Dienst artikel 108 'Bijdragen en subsidies ten behoeve van voorlichting, educatie en bijzondere activiteiten voor natuurbehoud en openluchtrecreatie'. → Op arbitraire gronden is aangenomen dat deze post voor 50% betrekking heeft op natuur. Dit aangenomen bedrag is in het basisblad 1950-1980 opgenomen in de kolom diversen samen met de uitgaven voor artikel 113 en vervolgens in het samenvattend overzicht eveneens meegeteld onder Diversen.
- Gewone Dienst artikel 109 en 110 'Bijdrage aan hoofdstuk XVI van de rijksbegroting voor de kosten van natuurbescherming personeel respectievelijk materieel'.
- Gewone Dienst artikel 111 'garanties voor rente en aflossing van leningen, alsmede van het subsidie daarin gedurende de looptijd van de betrokken leningen voor organisaties werkzaam op het gebied van de natuurbescherming voor de aankoop van natuurgebieden en waardevolle cultuurlandschappen. → Dit betreft een memorie post met als extra informatie dat voor 1980 een bedrag fl. 10.000.000 aan garanties wordt verwacht. Deze post is in het kader van dit onderzoek buiten beschouwing gelaten omdat dit in beginsel geen uitgaven zijn.
- Gewone dienst artikel 112 'Subsidies voor de kosten van rente en aflossing van leningen ten behoeve van organisaties werkzaam op het gebied van de natuurbescherming voor de aankoop van natuurgebieden en waardevolle landschappen reservaten, waarop in mindering worden gebracht de ontvangsten ter zake van betalingen, gedaan op grond van door andere publiekrechtelijke lichamen gegeven sub-garanties'.==> In het samenvattend overzicht is deze post meegeteld samen met de uitgaven van artikel 114 onder de kolom verwerving en inrichting.
- Gewone Dienst artikel 113 'Kosten verband houdende met de voorbereiding en de uitvoering van wetgeving betreffende of mede betreffende de natuur- en landschapsbescherming, alsmede kosten verband houdende met het toezicht op de naleving van die wetgeving; In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven samen met die van artikel 108 opgenomen onder de kolom 'diversen' .

- Gewone Dienst artikel 114 'Aankoop van gronden voor natuurbehoud en openluchtrecreatie alsmede investeringen in natuurgebieden'. → Daarvan zijn in het kader van dit onderzoek opgenomen de bedrage die blijkens de toelichtende staat van de uitgaven bestemd waren voor natuurbehoud en voor de uitvoering van de relatienota. In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven samen met die van artikel 112 (subsidies voor rente en aflossing) opgenomen onder de kolom verwerving en inrichting.
- Gewone Dienst artikel 116 'bijdragen en subsidies in de kosten van beheer en onderhoud voor de natuur- en landschapsbescherming. → Deze post is als één geheel meegenomen in het kader van dit onderzoek en wel vanaf dit dienstjaar 1980, zowel in het basisblad 1950-1980 en in het samenvattend overzicht opgenomen onder beheerssubsidies en beheersregelingen.
- Gewone Dienst artikel 118 'nationale parken en nationale landschapsparken'. Deze post is onder het kopje nationale parken en nationale landschappen meegenomen in het samenvattend overzicht.
- Buitengewone Dienst: geen relevante posten aangetroffen

Periode 1985 - 2010

Voor het dienstjaar 1985 is sprake van een andere organisatie met betrekking tot het natuurbeleid. In 1982 is het ministerie van CRM opgeheven en is de verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid integraal onderdeel geworden van het ministerie van Landbouw en Visserij (L en V, later LNV). Tot dat tijdstip was L en V via de inzet van Staatsbosbeheer als deskundige buitendienst van CRM betrokken bij het natuurbeleid. Het beleid met betrekking tot bos c.q. bosbouw was daarvoor al structureel een verantwoordelijkheid van L en V. Maar bosbouw is lange tijd vooral gezien als een vorm van (gesubsidieerde) landbouw, net zo als bijvoorbeeld akkerbouw. Vanaf de zeventiger jaren wordt er in de beleidsdocumenten met betrekking tot het natuurbeleid meer aandacht zichtbaar voor het belang van bos. Eind tachtiger of begin negentiger jaren worden natuur en bos geïntegreerd in één beleidsdirectie Natuur Bos Landschapsbouw en Fauna (NBLF). In een interview van W.J. Kooy met de toenmalige SG van het ministerie Tjibbe Joustra in het Nederlands Bosbouw tijdschrift legt laatst genoemde uit waarom er is gekozen voor deze integratie. Hij noemt in dat verband een positieve en een negatieve noodzaak. De positieve noodzaak is *"... deze integratie gaat leiden tot beter afgestemd beleid dat vlugger en eenvoudiger tot stand kan komen."* De negatieve noodzaak is: *"bosbouw is een erg klein beleidsterrein, en BLB¹ had daardoor een te smalle basis, was te veel geïsoleerd,"* In het interview komt verder naar voren dat ook bij het terreinbeheer van Staatsbosbeheer het beheer van bos- en natuurgebieden al langer is geïntegreerd en dat deze integratie ook plaats vindt voor het onderzoek. Daarnaast wordt vermeld dat het bosareaal dat in particuliere handen is, steeds kleiner wordt en constateert de interviewer dat de economische, bedrijfsmatige kant van de bosbouw niet meer zo zwaar weegt als de andere aspecten. tegen die achtergrond is er voor gekozen om vanaf de begroting 1985 de uitgaven voor bos en landschap te beschouwen als uitgaven voor het natuurbeleid. Daarvoor pleit ook dat in de begroting 1985 voor wat betreft Staatsbosbeheer sprake is van één begrotingsartikel voor het beheer van boswachterijen en natuurreservaten. Dat impliceert een verbreding van de definitie van het beleidsdomein van natuur; en die verbreding leidt tot een sprong in de uitgaven.

Voor het dienstjaar 1985 zijn als bronnen gebruikt de rijksbegroting hoofdstuk XIV voor het jaar 1985 (TK 1984-1985 18600 volgnummer 1,2,3 en Wijziging van hoofdstuk XIV voor het jaar 1985 slotwet, tweede wijzigingsvoorstel (TK 1986-1987 20015 volgnummer 1,2). In deze slotwet worden ook de mutaties bij de Voorjaarsnota (eerste wijzigingsvoorstel) zichtbaar. In de Slotwet ontbreekt in veel gevallen de nadere specificatie zoals die naar voren komt in de Toelichtende staat van de uitgaven (TK 18600 XIV nr. 3). In die situaties zijn de bedragen voor de rekening waar nodig toegedeeld op basis van het aandeel van de desbetreffende bedragen in de begrotingspostpost. Dit is conform andere jaren.

¹ BLB is directie Bos en Landschapsbouw

Het volgende overzicht kan worden gegeven van de begrotingsposten waaraan aandacht is besteed in het kader van dit onderzoek:

- Gewone Dienst artikel 134 Staatsbosbeheer personeel. Deze uitgaven betreffen mogelijk zowel het personeel dat rechtstreeks werkt voor het terreinbeheer als de beleidsfunctionarissen Bos en Landschapsbouw. Het aandeel van die laatste is niet achterhaald maar zal waarschijnlijk niet heel hoog zijn. Het jaarverslag Staatsbosbeheer heeft daarvoor niet de gehoopte duidelijkheid opgeleverd.
- Gewone Dienst artikel 135 Staatsbosbeheer materieel. Dit betreft waarschijnlijk mede apparaatskosten voor de beleidspoot. Het jaarverslag Staatsbosbeheer heeft daarvoor niet de gehoopte duidelijkheid opgeleverd.
- Gewone Dienst artikel 136 Staatsbosbeheer 'beheer boswachterijen en natuurreervaten. Hiervan zijn zowel uitgaven voor natuurreervaten als uitgaven voor boswachterijen meegenomen in dit onderzoek in verband met de keuze om vanaf dit jaar de uitgaven voor bosbeleid te beschouwen als uitgaven voor natuurbeleid. De uitgaven ten behoeve van recreatie in de boswachterijen zijn buiten beschouwing gelaten.
- Gewone dienst artikel 137 Staatsbosbeheer bijdragen. In verband met de keuze om de uitgaven voor bos vanaf dit jaar te beschouwen als uitgaven voor het natuurbeleid zijn van dit artikel meegenomen de onderdelen Bosinstandhouding (fl. 23.821.000), herbeplantingen (fl. 1.200.000), Bebossingen (fl. 773.000) en aankleding/herstel/verbetering van het landschap (fl.3449.000). Buiten beschouwing zijn gelaten 'samenwerkingsverbanden in de bosbouw', ontsluiting van particuliere bossen en het Integraal Structuurplan Noorden des Lands (ISP). In het samenvattend overzicht zijn de relevante uitgaven meegeteld onder 'Beheerssubsidies en beheersregelingen'.
- Gewone Dienst artikel 138 Staatsbosbeheer; Subsidies en overige uitgaven'. Dit betreft een relatief klein bedrag (fl. 753.000) aan specifieke subsidies die te beschouwen zijn als indirecte uitgaven voor bosbouw en bosbeheer (met uitzondering van fl. 264.000 voor het ISP). Opgenomen in dit onderzoek is een bedrage van fl. 489.000. In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven meegeteld onder de post Diversen.
- Gewone Dienst artikel 139 Staatsbosbeheer 'Aankoop van gronden en opstallen': Deze post wordt in de begroting als memorie geraamd; bij de slotwet/ rekening wordt het eindbedrag vermeld.
- Gewone Dienst artikel 140 en 141 Natuur milieu en faunabeheer personeel respectievelijk materieel. Dit betreft de personele en materiele uitgaven van de toenmalige beleidsdirectie NMF. Deze uitgaven zijn wel opgenomen in de basistabel voor 1985 maar verder niet verwerkt in het samenvattend overzicht. Dat is conform de (beoogde) handelwijze voor de beleidsfunctionarissen en Bos- en Landschapsbouw en de bijbehorende apparaatsuitgaven aan derden.
- Gewone dienst artikel 142: Natuur milieu en faunabeheer 'aankoop gronden': Dit betreft de aankoop van gronden ten behoeve van natuurgebieden en de uitvoering van de Relatienota, van Ruilverkavelingsverplichtingen en van verkoop domeingronden. Alleen voor het onderdeel natuurgebieden en relatienota is een bedrag geraamd. Dat is in verband met verplichtingen aangegaan in vorige dienstjaren. De beide andere onderdelen betreffen een memorieraming in de begroting die bij de rekening kan worden omgezet in een bedrag. Het bedrag bij de slotwet/ rekening is ruim 2,5 keer zo hoog als het bedrag in de begroting en is volledig meegenomen in het kader van dit onderzoek en in het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting.
- Gewone Dienst artikel 143 Natuur, milieu en faunabeheer 'Garantie voor rente en aflossing van leningen inzake aankoop van natuurgebieden en landschappen'. Dit betreft een memorie post die in de slotwet/ rekening niet meer genoemd wordt en derhalve ongewijzigd blijft. Deze post is opgenomen in het basisblad voor 1985 maar niet meegenomen in het samenvattend overzicht.;
- Gewone Dienst artikel 144 natuur, milieu en faunabeheer 'Garantie voor rente en aflossing van een lening (.....) van de stichting registratie Gezelschapsdieren Nederland. Deze post is buiten beschouwing gebleven.
- Gewone Dienst artikel 145 Natuur, milieu en faunabeheer 'Subsidies en overige uitgaven'. Dit betreft achtereenvolgens:

- rente en aflossing van leningen (aannee: betreft aankopen door particuliere NB-organisaties),
- beheer en onderhoud (aannee betreft particuliere NB-organisaties),
- wetgeving,
- nationale parken,
- particuliere instellingen: Uit de MvT van de begroting 1990 bij dit onderdeel blijkt dat uit dit onderdeel ca 40 instellingen worden gesubsidieerd die werkzaam zijn op het gebied van terreinbeheer, landschapsonderhoud, natuur- en milieueducatie en voorlichting. Aangenomen is dat dit ook geldt voor het begrotingsjaar 1985. Aangenomen is dat van het totaalbedrag 75% betrekking heeft op beheerssubsidies en 25% op diverse andere activiteiten in de sfeer van educatie, voorlichting e.a. Daarom is 75% van het totale bedrag ondergebracht bij Beheerssubsidies en beheersregelingen en 25% bij Diversen
- Educatie en bijzondere activiteiten, raad voor Milieu- en Natuuronderzoek, Jachtfonds en Overige (memorieraming). Deze bedragen zijn alle opgenomen in het basisoverzicht 1985. In het samenvattend overzicht is het bedrag voor aankopen meegenomen onder Verwerving en Inrichting, het bedrag voor beheer en onderhoud onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen, het bedrag voor nationale parken onder Nationale Parken en de overige bedragen onder Diversen met uitzondering van het Jachtfonds dat buitenbeschouwing is gelaten ivm het incidentele karakter van dergelijke uitgaven.
- Gewone Dienst artikel 146 en 147 Natuur, milieu en faunabeheer 'Natuurbeschermingsraad en natuurwetenschappelijke commissies' . Deze post is conform eerdere jaren meegenomen in het kader van dit onderzoek en in het samenvattend overzicht verwerkt onder Diversen.,
- Buiten beschouwing zijn gelaten de uitgaven voor openluchtrecreatie (gewone dienst artikel 148-152)

Voor het dienstjaar 1990 zijn als bronnen gebruikt de rijksbegroting dienstjaar 1990 hoofdstuk XIV (TK 1989-1990 21300 XIV volgnummer 1,2, 3 en 14). De ontwerpbegroting kent een aantal begrotingsposten voor het natuurbeleid op een relatief hoog aggregatieniveau. In de MvT is een nuttige verdere uitsplitsing daarvan beschikbaar. Daaruit is onderstaand overzicht van begrotingsposten gedestilleerd en opgenomen in de het basisblad 1990:

- Artikel 01.01 Personeel Staatsbosbeheer. Zie daarvoor bijlage 3 van de MvT uitsplitsing personele en materiële uitgaven per organisatie-eenheid (TK 21300 nr. 3 4). In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven meegeteld onder Rijksbijdrage aan Staatsbosbeheer;
- Artikel 01.02 Materieel Staatsbosbeheer. Zie daarvoor bijlage 3 van de MvT uitsplitsing personele en materiële uitgaven per organisatie-eenheid (TK 21300 nr. 3 4).); In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven meegeteld onder Rijksbijdrage aan Staatsbosbeheer;
- Artikel 04.02 beheer Landbouwgronden: Daarvan zijn opgenomen de onderdelen 2 (Aankopen tbv landschapsplannen en reservaatvorming krachtens bijzondere wettelijke procedure), 3. (Overige aankopen tbv natuurterreinen en reservaten), 4. (Overige aankopen tbv bos- en landschapsbouw), 5. (Aankopen in bufferzones) en 9 (financiering door derden). Door het Rijk geheel of gedeeltelijk gefinancierde aankopen werden gedaan door het bureau Beheer Landbouwgronden. De andere onderdelen van dit artikel hebben of geen raming in de begroting 1990 of zijn te beschouwen als puur administratieve boekingen. De eventuele bijdragen van provincies en andere partijen werden met hen verrekenend. Het is niet vast te stellen of die verrekeningen geheel plaats vonden in het jaar van aankoop of op een later moment. In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven meegeteld onder 'Verwerving en Inrichting'.
- Artikel 04.03 Natuur en Milieu: Daarvan zijn de volgende begrotingsposten opgenomen in de basistabel 1990:
 - Natuurontwikkeling (na de besluitvorming over het Natuurbeleidsplan (NBP) in het TK 21300 XIV nr. 14 (zie hierna), In het samenvattend overzicht is dit bedrag opgenomen onder natuurontwikkeling;

- a) Beheersregelingen en c) beheer en onderhoud. In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven opgenomen onder Beheerssubsidies en beheersregelingen’;
 - b) Rente en aflossing In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven opgenomen onder vererving en Inrichting;
 - d) Wetgeving, In het samenvattend overzicht opgenomen onder Diversen;
 - e) nationale parken, In het samenvattend overzicht opgenomen onder nationale parken;
 - f) Particuliere instellingen: Uit de omschrijving in de MvT blijkt dat uit deze begrotingspost ca 40 instellingen worden gesubsidieerd die werkzaam zijn op het terreinbeheer, landschapsonderhoud, natuur- en milieueducatie en voorlichting. Voor het samenvattend overzicht is arbitrair aangenomen dat 75% van het bedrag betrekking heeft Beheersregelingen en beheerssubsidies en 25% op Diversen. Dienovereenkomstig is het totaalbedrag in het samenvattend overzicht voor 75% opgenomen onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen en voor 25% onder Diversen
 - g) Educatie en Bijzondere activiteiten: In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - h) Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek: In het samenvattend overzicht meegenomen onder Diversen.
 - I) Jachtfonds: deze uitgaven zijn conform andere jaren buiten beschouwing gelaten ivm het incidentele karakter daarvan.
 - J) Overige en na besluitvorming over toedeling NBP-gelden overgegaan in Algemeen Internationaal natuurbeleid: In die laatst genoemde vorm is het bij het samenvattend overzicht opgenomen onder Diversen
- Artikel 04.04 Bos en Landschapsbouw: daarvan zijn de volgende posten opgenomen in het basisblad 1990:
 - Beheer en onderhoud, i.c onderdeel a) duurzaam beheer van bos, onderdeel c) werkzaamheden anders dan herbebossing t.b.v. instandhouding en ontwikkeling van bos en onderdeel e) herstellen van waardevolle bomen; ➔ In het samenvattend overzicht is deze post meegeteld onder beheerssubsidies en beheersregelingen.
 - Aanleg nieuw bos en beplantingen, i.c. onderdeel b) herbebossing, onderdeel d) aanleg van bos en landschappelijke beplantingen anders dan herbebossing en onderdeel f) Landschapsstructuurplannen; ➔ In het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting
 - Subsidies en overige uitgaven ➔ In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen
- Buiten beschouwing is gelaten de post voor het ISP Noorden des Lands. Dat is conform 1980 en heeft als motivatie dat het doel van deze uitgaven primair werkgelegenheid is en niet natuur.

In december 1989 is als gevolg van de startbrief van het kabinet Lubbers III extra geld toegevoegd aan de begroting 1990 voor extra uitgaven voortvloeiend uit de structuurnota Landbouw en uit het Natuurbeleidsplan (NBP). Dit gebeurde op grond van de motie de Vries/ Voorhoeve en betrof een bedrag van fl. 40 mln. Dit bedrag is toegevoegd aan paragraaf 04.03 Natuur en Milieu op een daarvoor ingestelde post ‘Overig’. Bij nadere besluitvorming vervat in 21300 XIV volgnummer 14 van december 1990 zijn deze gelden toegedeeld respectievelijk aan: Apparaatskosten Staatsbosbeheer, Beheer Landbouwgronden, Natuurontwikkeling, Beheer en achterstallig onderhoud, nationale parken, Effect gerichte maatregelen, Soortenbescherming en Algemeen Internationaal Natuurbeleid. In het basisblad 1990 is de toedeling daarvan voor wat betreft het natuurbeleid zichtbaar gemaakt in kolom B onder het kopje ‘startbrief nieuw kabinet en NBP 1990’. Zie kolom C van de basis tabel 1990. Het effect op de begrotingscijfers is zichtbaar gemaakt in kolom B van de basistabel 1990. Deze laatste cijfers zijn verwerkt in het samenvattend overzicht van de begrotingscijfers 1950 – 2010.

Er zijn uiteraard meerdere begrotingswijzigingen en een slotwet geweest. De onderverdeling van de natuuruitgaven in de desbetreffende documenten is echter net zo globaal als in de ontwerpbegroting met als gevolg dat de exacte cijfers van de relevante posten in de rekening niet kan worden gepresenteerd. Om die reden is ervoor gekozen om de uitgesplitste vorm van de oorspronkelijke ontwerpbegroting aangevuld met de effecten van de startbrief en het NBP als uitgangspunt voor de cijfers van de rekening in de basistabel te nemen. Daarbij is het aandeel van de onderscheiden posten uit de basistabel in de begrotingsartikelen in het algemeen als maat gehanteerd voor hun aandeel in de rekeningcijfers.

Voor het dienstjaar 1995 is geen identificeerbaar bedrag voor Staatsbosbeheer aangetroffen.

Om die reden is de keuze gemaakt om de begroting 1996 – waar wel een rijksbijdrage voor Staatsbosbeheer zichtbaar is - in de plaats te stellen van de begroting 1995. Als bronnen voor het dienstjaar 1996 zijn gebruikt Begroting LNV 1996 (TK 1995-1996 24400 XIV nr. 1-2) en voor de rekeningcijfers Financiële verantwoordingen 1996 (TK 1996-1997 25479 nr.17). De begroting voor het dienstjaar 1996 kent een andere indeling van begrotingsposten dan die voor 1990. Deze indeling is zichtbaar in het basiswerkblad 'begroting 1996 uiteengegafeld'. De uitgaven voor het natuurbeleid zijn opgenomen in de begroting van het ministerie van LNV (TK Begroting 1996 TK 24400 XIV) in artikel 13 'Natuur, Groene Ruimte en Recreatie'. Van dit artikel zijn de volgende onderdelen relevant: 02 Verwerving, 03 Inrichting, 04 Beheer en 05 Overige subsidies en uitgaven. Deze subparagrafen kennen een verdergaande specificatie die kon worden vertaald naar de categorieën zoals die ook zijn gehanteerd voor het samenvattend overzicht. Dit zijn achtereenvolgens:

- 02 Verwerving: Hiervan zijn meegenomen 01 Aankopen ten bate van Staatsbosbeheer en van <<particulier>> 03 Recreatie i.c. aankopen in bufferzones RGS (meegenomen vanwege RGS), 04 Rente en aflossing natuurterreinen en reservaten en 05 Natuurontwikkeling. Buiten beschouwing gelaten 02 Overige Staatsaankopen omdat dit betrekking heeft op de bevoorschotting van BBL door LNV en op doorleveringen van gronden aan agrariërs en Staatsbosbeheer e.a. onderdeel 03 omdat dit gericht is op de realisering van recreatieve doelstellingen. ➔ In het samenvattend overzicht zijn deze uitgaven meegenomen onder Verwerving en Inrichting. Verwerving voor natuurontwikkeling is zowel in het basisblad 1996 als in het samenvattend overzicht eveneens meegeteld onder Natuurontwikkeling. De post 03 Recreatie is buiten beschouwing gelaten.
- 03 Inrichting: Hiervan zijn opgenomen in dit onderzoek: , 03 gebiedsgerichte bestrijding van verdroging (onder de aanname dat dit primair is gericht op verdroging van natuur), 04 Recreatie omdat dit blijkens de toelichting betrekking heeft Randstad Groen Structuurprojecten buiten LI, 05 Inrichting Natuurterreinen en Reservaten ivm NO-projecten particuliere NBO's, 06 Bosuitbreiding op Landbouwgronden en 07 Bijdragen Landschapsverzorging. Buiten beschouwing gelaten 01 Landinrichting hoewel hier wel Strategische Groenprojecten bij worden genoemd. Deze zijn echter gericht op recreatie en blijkens de MvT 2000 zelfs op recreatieve voorzieningen. Daarbij kan er ook niet goed een bedrag worden bepaald voor deze projecten en is LI ook in voorgaande jaren buiten beschouwing gebleven. Ook het onderdeel Overige dat betrekking heeft op de kosten van aktes bij kavelruil en op het ISP Noorden des Lands is buiten beschouwing gelaten. ➔ Van de relevante posten zijn 01 (Strategische groenprojecten), 04 (recreatie randstadgroenstructuurprojecten), 05 (Inrichting natuurterreinen en reservaten ivm NO projecten) en 06 (bosuitbreiding op landbouwgronden) in het basisblad 1996 en in het samenvattend overzicht meegeteld onder Natuurontwikkeling. Verder is onderdeel 03 (gebiedsgerichte bestrijding verdroging) in het basisblad 1996 en in het samenvattend overzicht meegenomen onder Subsidies Beheer en Onderhoud respectievelijk Beheerssubsidies en Beheersregelingen. En onderdeel 07 (Bijdragen Landschapsverzorging) is zowel in het basisblad 1996 als in het samenvattend overzicht meegenomen onder Diversen.
- 04 Beheer Hiervan zijn opgenomen 01 Beheer van Staatsbossen en Natuurterreinen door Staatsbosbeheer, 03 Beheersbijdrage Particuliere Organisaties ivm functiebeloning bos, 04 Beheersbijdrage Particuliere Organisaties ivm functiebeloning natuur, 05 Bijdrage Stichting voor Landschapsonderhoud en Historische parken/ tuinen/ buitenplaatsen, 06 Herstelbeheer natuur en bos en 07 Nationale Parken. Buiten beschouwing gelaten onderdeel 02

Recreatie waarvan een nadere aanduiding van de inhoud niet is aangetroffen. Van de relevante posten is 01 (Beheer Staatsbosbeheer) in het basisblad 1996 opgenomen onder Staatsbosbeheer en in het samenvattend overzicht onder Rijksbijdrage aan Staatsbosbeheer (SBB) en onderdeel 07 (Nationale Parken) is dienovereenkomstig opgenomen onder Nationale Parken zowel in het basisblad 1996 als in het samenvattend overzicht. De overige onderdelen zijn in het basisblad 1996 meegeteld onder Subsidie beheer en Onderhoud en in het samenvattend overzicht onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.

- 05 Overige subsidies en uitgaven Hiervan zijn opgenomen: 03 Uitgaven voor Algemeen Natuurbeleid ivm draagvlak (natuur- en milieueducatie en doelgroepenbeleid) en Algemeen Internationaal Natuurbeleid en projecten in dat verband, 04 Subsidies voor soortenbescherming en faunabeheer, en 07 Overige waarvoor overigens een nadere omschrijving van de inhoud niet is aangetroffen. Buiten beschouwing gelaten: 01 Recreatie, 02 Bos omdat blijkens de omschrijving dit zich onder meer richt op versterking van de economische positie van de bosbouw en 05 Subsidiëring ROM-projecten e.a. omdat dit blijkens de omschrijving voornamelijk gaat over proceskosten. Bij de Slotwet/ rekening is nog een bedrag van fl. 16,136 mln. aangetroffen dat in de begroting niet voorkomt. Dit betreft een eenmalige specifieke uitkering aan de provincies ivm de overgang van personeel van LNV naar de provincies. Ook dit bedrag is buiten beschouwing gelaten. ➔ Van de relevante posten zijn onderdeel 04 (Subsidies voor Soortenbescherming en faunabeheer (exclusief schade-uitkeringen) en 06 (Projectbijdragen Waardevolle Cultuurlandschappen) in het basisblad 1996 meegeteld onder Subsidies Beheer en Onderhoud en in het samenvattend overzicht onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen. De overige onderdelen zijn zowel in het basisblad 1996 als in het samenvattend overzicht meegenomen onder Diversen.

Voor het dienstjaar 2000 is conform de eerdere jaren voor de begrotingscijfers als bron gebruikt de begroting van het ministerie van LNV (TK26800 XIV volgnr 1,2) en daarvan met name artikel 13 Natuur, groene ruimte en recreatie. Van dit artikel is buiten beschouwing gelaten het onderdeel 13.01 personeel en materieel en daarmee de personele en materiele uitgaven van de beleidsdirectie Natuurbeheer, Groene Ruimte en Recreatie en van de Dienst Landelijk Gebied. De relevante begrotingsartikelen zijn – evenals bij de begroting 1996 - : 02 verwerving, 03 Inrichting, 04 Beheer en 05 'Overige subsidies en uitgaven'. Voor de rekeningcijfers is gebruik gemaakt van het jaarverslag 2000 van LNV (TK 27 700 nr. 33). De hiervoor genoemde artikelonderdelen kennen een verdergaande specificatie in de MvT bij de begroting (TK 26 800 XIV no 2) die ook zichtbaar is in de jaarrekening 2000 van LNV (TK 27 700 nr. 33) en die kan worden vertaald naar de categorieën zoals die ook voor het samenvattend overzicht conform eerdere jaren zijn gehanteerd. In de basistabel voor het jaar 2000 zijn van deze gespecificeerde begrotingsposten zowel de begrotings- als de rekeningcijfers opgenomen en ook gehergroepeerd naar de beoogde categorieën.

De relevante artikelen en hun onderverdeling worden hieronder beschreven:

- **02 Verwerving:** Hiervan zijn opgenomen de posten 01 aankopen ten bate van Staatsbosbeheer en van ,<<particulieren>> 03 Natuurterreinen en reservaten (rente en aflossing van leningen van NM en andere organisaties), 04 Natuurontwikkeling. Buiten beschouwing gelaten 02 Overige Staatsaankopen omdat dit betrekking heeft op bevoorschotting van BBL en op doorlevering van gronden door BBL. Van de relevante posten zijn 01 Aankopen tbv Staatsbosbeheer en 03 03 Natuurterreinen en Reservaten (rente en aflossing van leningen van NM en andere organisaties) in het basiswerkblad 2000 meegeteld onder Aankopen (inclusief subsidie voor rente en aflossing) en in het samenvattend overzicht onder verwerving en Inrichting. Post 04 Natuurontwikkeling is zowel in het basiswerkblad 2000 als in het samenvattend overzicht meegeteld onder Natuurontwikkeling.
- **03 Inrichting** Hiervan zijn opgenomen de onderdelen: 03 Gebiedsgerichte Bestrijding Verdroging (onder de aanname dat dit primair is gericht op verdroging van natuur), 05 Inrichting Natuurterreinen en reservaten ivm NO-projecten particuliere NBO's, 06 Bosaanleg op landbouwgronden, 07 Landschapsplannen en Landschapsverzorging. Buiten beschouwing gelaten onderdeel 01 Landinrichting. Dat is conform 1996 en om dezelfde redenen.

02 Waterbeheersing (omdat niet duidelijk of en in hoeverre dit is gericht op natuurkwaliteit) en onderdeel 08 omdat dit gericht is op de kosten van aktes bij kavelruil, bijstellingen op toezeggingen Landinrichting (LI) voorgaande jaren. Onderdeel 04 Recreatie –Inrichting randstadgroenstructuur buiten LI is pm gesteld. Het gaat in het algemeen wel om de aanleg van groenvoorzieningen maar dat groen is hier meer een middel dan een doel. Hetzelfde geldt overigens ook voor Strategische Groenprojecten in het kader van LI waarvoor geen bedrag kon worden afgeleid. ➔ Van de relevante posten is onderdeel 03 in het basisblad 2000 en in het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen. De onderdelen 05 (Inrichting Natuurterreinen en reservaten ivm NO-projecten particuliere NBO's) en 06 Bosaanleg op landbouwgronden zijn zowel in het basisblad 200 als in het samenvattend overzicht meegeteld onder Natuurontwikkeling. En onderdeel 07 is in beide meegeteld onder Diversen.

- **04 Beheer** Hiervan zijn opgenomen 01 Rijksbijdrage Staatsbosbeheer en van <<particulieren>> 03 Regulier beheer van bossen door particuliere organisaties, 04 Regulier beheer van Natuur door particuliere organisaties, 05 Landschap Regulier beheer door particuliere organisaties, 06 Herstelbeheer, 07 Nationale Parken, 08 Relatienota. Buiten beschouwing gelaten onderdeel 02 Recreatie dat betrekking heeft op het beheer van de recreatiegebieden Grevelingen en Midden Delfland op grond van wettelijke regelingen en 09 Overige omdat doel en inhoud daarvan niet worden vermeld in de MvT. ➔ van de relevante posten is onderdeel 01 Rijksbijdrage Staatsbosbeheer in het basiswerkblad 1990 en in het samenvattend overzicht uiteraard opgenomen onder Rijksbijdrage Staatsbosbeheer en onderdeel 07 Nationale Parken idem onder nationale Parken.. De overige onderdelen zijn in het basiswerkblad 2000 en in het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
- **Artikel 05 Overige subsidies en uitgaven** Hiervan zijn opgenomen de onderdelen 02 Versterking bos/natuurbeheer, 03 Projecten Gebieds- en Natuurgericht Milieubeleid, 04 Soortenbescherming en Faunabeheer (exclusief schade-uitkeringen), 06 Projecten Waardevolle Cultuurlandschappen. Buiten beschouwing gelaten 01 Recreatie omdat dit betrekking heeft Algemene activiteiten op het gebied van recreatie, 05 Gebiedsgericht Beleid dat beperkt blijft tot Overige Gebiedsgericht beleid Rijks prioritaire Gebieden, 07 Stimuleringskader Vernieuwing Landelijk Gebied dat wel een kleine component natuurcomponent lijkt te bevatten maar waarvoor geen bedrag kon worden achterhaald en 08 Overige waarop geen uitgaven zijn geraamd of gerealiseerd. ➔ van de relevante posten zijn onderdeel 04 (Soortenbescherming en faunabeheer) en 06 (Projecten Waardevolle Cultuurlandschappen) in het basisblad 2000 en in het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en beheersregelingen, terwijl de andere onderdelen in beide zijn meegeteld onder Diversen.

Tussen begroting en rekening doen zich een aantal verschillen waarvan een aantal in de jaarrekening worden toegelicht. Hoewel dat niet echt relevant is voor dit onderzoek worden ze hieronder kort vermeld. Het betreft:

- 02 Verwerving: Toevoeging van extra middelen bij de eerste en tweede suppletoire begroting en de inzet van EU middelen uit het Plattelandsontwikkelingsplan (POP) leiden tot een extreme verhoging van de uitgaven, met name op 13.02.02 Overige staatsaankopen.
- 03 Inrichting: Realisatiecijfers van 13.03.05 (Natuurterreinen en reservaten) en 13.03.06 (Bosaanleg) zijn in de jaarrekening opgenomen op de nieuw ingestelde begrotingspost 13.04.11 (programma beheer) en bij hergroepering meegenomen onder Beheer (exclusief Staatsbosbeheer).
- 04 Beheer: Vermeldenswaard is dat in de cijfers een realisatie van fl. 352,3 mln. zichtbaar wordt voor *aangegane verplichtingen* voor het Programma Beheer. De realisatie op de uitgaven voor deze begrotingspost was fl. 11,0 mln.
- 05 Overige subsidies en uitgaven: Hier geeft de jaarrekening geen relevante toelichting. Wat wel opvalt is de hoge realisatie op de begrotingspost 13.04.04 Soortenbescherming en faunabeheer. Uit de tabel met de prestatie-eenheden blijkt dat dit met name wordt veroorzaakt door fors hoger schade-uitkeringen voor onbejaagbaar wild.

Voor het dienstjaar 20005 zijn als bronnen gebruikt de MvT van de begroting van LNV (TK 29800 XIV nr. 2) en het jaarverslag LNV (TK 30 550 XIV nr. 1). Ten opzichte van het jaar 2000 is de begrotingsindeling sterk aangepast. Elke hoofddoelstelling vormt een afzonderlijk beleidsartikel in de begroting en deze zijn op hun beurt weer nader onderverdeeld in clusters van programma-uitgaven, apparaatskosten en baten/ lasten diensten. Daarvan zijn de programma-uitgaven meegenomen in het kader van dit onderzoek. De apparaatskosten (betrokken beleidsafdelingen) en de baten lastendiensten (i.c. Algemene Inspectiedienst, Dienst landelijk gebied, Dienst regelingen, Plantenziektekundige Dienst en Voedsel-en Waren Autoriteit) zijn buiten beschouwing gelaten. . Voor het natuurbeleid zijn relevant de eerste drie hoofddoelstellingen en bijbehorende beleidsartikelen. Dat zijn: 01 Versterking van het landelijk gebied, 02 Realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (Verwerving en Inrichting) en 03 Realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (Beheer). Deze zijn in het kader van dit onderzoek als volgt behandeld:

Hoofddoelstelling 01 Versterking van het Landelijk Gebied

- **01.11 Gebiedenbeleid:** Dit Cluster heeft betrekking op de verbetering van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving en de ruimtelijke structuur in aangewezen gebieden en is buiten beschouwing gelaten. Een specifiek herkenbaar bedrag voor natuurbeleid is niet aangetroffen.
- **01.12 Reconstructie:** Dit heeft betrekking verbetering van milieucondities voor de natuur en op extensivering van melkveehouderij en dat beide rond grote natuurgebieden. Hoewel deze uitgaven indirect in verband staan met natuur is dit cluster buiten beschouwing gelaten.
- **01.13 Versterking van het Landelijke Gebied:** Daarvan zijn meegenomen de clusters:
 - 13.01 Verwerving overig bos/ landschap in LI. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting.
 - 13.02 Inrichting bos uitbreidingslocaties in LI. In het samenvattend overzicht meegeteld onder natuurontwikkeling.
 - 13.03 Inrichting overig Bos/ landschap in LI. Bij het samenvattend overzicht meegeteld bij Verwerving en Inrichting.
 - 13.04 Opstellen Landschapsontwikkelingsplannen. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - 13.05 Verkenning Groene Diensten. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - 13.06a Beheer bestaand bos, natuurterreinen en landschap door Staatsbosbeheer. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Rijksbijdrage Staatsbosbeheer.
 - 13.06b Beheer bestaand Bos, Natuurterreinen en Landschap door PNB's. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en beheersregelingen.
 - 13.07 Bosaanleg op Landbouwgrond. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Natuurontwikkeling.
 - 13.08 Weidevogelbeheer. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en beheersregelingen.
 - 13.09 Beheer Wintergasten en Natuurbraak. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
 - 13.10 Landschapsbeherende stichtingen. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
 - 13.11 Inkomenscompensatie bij Bos op Landbouwgrond. In het samenvattend overzicht meegeteld onder natuurontwikkeling.
 - 13.12 Belvédère subsidieregeling. In het basisblad 2005 op pm gesteld en bij het samenvattend overzicht buiten beschouwing gebleven omdat dit een cultuurhistorische subsidieregeling betreft.
 - 13.13 Faunafonds. In het basisblad 2005 op pm gesteld en bij het samenvattend overzicht buiten beschouwing gebleven conform andere jaren ivm het incidentele karakter van deze uitgaven.
 - 13.14 Regeling Draagvlak Natuur. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - 13.15 Soortenbeschermingsplannen. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
- **01.14 De Stedelijke Omgeving.** Daarvan is meegenomen onderdeel:

- 14.04 Bosaanleg buiten de Randstad (PPS). In het samenvattend overzicht meegeteld bij Natuurontwikkeling.

Buitenbeschouwing gelaten onderdeel 14.01 recreatiegroen in de stad, 14.02 Grootchalig Groen en regionaal Groen en 14.03 Groene hart Impuls. Voor deze onderdelen geldt dat er wel groene gebieden worden aangelegd respectievelijk ingericht maar het groen is hier meer een middel dan een doel.

- **01.15 Recreatie in het Landelijk Gebied:** Dit heeft betrekking op routenetwerken, op verbetering van de toegankelijkheid van de nationale landschappen en op versterking van de recreatiesector. Dit cluster is in zijn geheel pm gesteld.
- **01.16 Internationaal Natuurbeleid:** Dit heeft slechts één onderdeel:
 - Internationale Projecten en – Contributies. Bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.

Hoofddoelstelling

Hoofddoelstelling 02 Realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (Verwerving en Inrichting): Daarvan zijn meegenomen de Clusters:

- **02.11 verwerving Droge EHS:** Daarvan zijn meegenomen de onderdelen:
 - Verwerving Robuuste verbindingen. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting
 - Verwerving Nieuwe natuur: In het samenvattend overzicht meegeteld onder natuurontwikkeling;
 - Verwerving Nieuwe Natuur overig In het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting
- **02.12 verwerving natte EHS:** Dit onderdeel bestaat uit één cluster:
 - Verwerving Terreinen Natte Natuur. In het samenvattend overzicht meegeteld bij Verwerving en Inrichting.
- **02.13 Inrichting Droge EHS:** Daarvan zijn meegenomen de clusters:
 - Inrichting Robuuste Verbindingen. Bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting.
 - Inrichting Nieuwe Natuur. Bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Natuurontwikkeling.

Er zijn geen clusters buiten beschouwing gelaten.

- **02.14 Inrichting Natte EHS:** Dit cluster bestaat uit één onderdeel:
 - Natte Natuur Ingericht. Bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting

Hoofddoelstelling 03 Realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (Beheer)

Daarvan zijn meegenomen de clusters:

- **01 Beheer bestaand Bos, Natuurterreinen en Landschap:** Daarvan zijn meegenomen de onderdelen:
 - Beheer door Staatsbosbeheer. Bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Rijksbijdrage Staatsbosbeheer.
 - Beheer door PNB's. Bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen
- **02 Particulier Natuurbeheer (Functieverandering):** Dit bestaat slechts uit één onderdeel en is bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
- **03 Agrarisch Natuurbeheer en Landschapsbeheer (SAN):** Dit bestaat slechts uit één onderdeel en is bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
- **04 Bijdrage Nationale Parken:** Dit bestaat slechts uit één onderdeel en is bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Nationale parken.
- **05 Overlevingsplan Bos en Natuur:** Dit bestaat slechts uit één onderdeel en is bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.

- **06 Behoud historische Buitenplaatsen:** Dit bestaat slechts uit één onderdeel en is bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
- **07 herstel Historische Buitenplaatsen:** Dit bestaat slechts uit één onderdeel en is bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
- **08 natuurbeschermingswet:** Dit bestaat slechts uit één onderdeel en is bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
- **09 Specifieke thema's:** Dit bestaat slechts uit één onderdeel en is bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.

Helaas gaat de specificatie van posten in de jaarrekening minder ver dan in de MvT bij de begroting. De consequente daarvan is dat een aantal rekening bedragen voor de onderdelen van de onderscheiden clusters zijn geschat op basis van de ook voor andere jaren gehanteerde vaste benaderingswijze. ➔ In de jaarrekening is zo'n post dan onderdeel van een samenvoeging van enkele posten binnen het desbetreffende cluster. In die situaties is nagegaan welke posten vallen onder die samenvoeging. Vervolgens is voor de afzonderlijke posten nagegaan hoe groot hun aandeel is in het (opgetelde) begrotingsbedrag voor de samengevoegde posten. Dat aandeel is vervolgens losgelaten op het (opgetelde) rekeningbedrag voor de samengevoegde posten en zo zijn de rekeningbedragen voor de afzonderlijke posten bepaald.

Per 1 januari 2007 zijn Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG) en het Investeringsbudget landelijk gebied (ILG) in werking getreden. In dat kader bundelen de ministeries van LNV, VROM, V&W en OCW hun geldstromen voor de inrichting van het landelijk gebied. Het doel van deze operatie is het versnellen van beleidsresultaten in het landelijk gebied door gebieden centraal te stellen, budgetten te bundelen en de regie bij de provincies te leggen.² Dit ILG-budget omvat ook het natuurbeleid. In de serie Wettelijke Onderzoekstaken geeft rapport no 62³ een beeld van de gevolgen voor het natuurbeleid. Een relevante conclusie is dat natuurbeleid met het ILG steeds minder los kan worden gezien van het beleid voor het landelijk gebied over de volle breedte. Het nieuwe zit niet zozeer in de regierol voor de provincies, want die hadden ze al. Maar: *“Nieuw is echter de ambitieuze bundeling van middelen en krachten waar de provincie nu de regisseur van wordt. Het ILG betekent voor het natuurbeleid kansen op meer voeling van de provincies met de mogelijkheden in de gebieden.” (pag. 7) Er is sprake van een integratie van budgetten voor gebieden voor de lange termijn waarbij het natuurbudget voor 67% uitmaakt van het totale ILG-budget.”*

Voor de begroting 2010 voor het natuurbeleid betekent dit dat bij een groot aantal activiteiten c.q. uitgaafcategorieën onderscheid wordt gemaakt tussen ILG en NIET ILG

Voor het dienstjaar 2010 zijn als bronnen gebruikt de MvT van de begroting van LNV (TK 2009-2010, 32123 XIV nr 2) en het jaarverslag van LNV (TK 2010-2011 32170 XIV nr 1). De hoofdindeling van de begroting kent als beleidsartikelen 'Duurzaam Ondernemen (21), Agrarische ruimte (22), Natuur (23), Landschap en recreatie (24), Voedselkwaliteit en diergezondheid (25), Kennis en innovatie (26) en 'Bodem, water en reconstructie zandgebieden'(27). Deze indeling moet worden gezien als een nieuwe opzet in het kader van een experiment 'verbeteren begroting en verantwoording' van het toenmalige kabinet Balkenende. Als doel daarvan wordt genoemd "te komen tot meer politieke focus op de kabinetsdoelstellingen en om de effecten van beleid beter zichtbaar te maken aan de hand van outcome- en outputindicatoren." (MvT pag. 4) In dat kader zijn per begrotingsartikel de beleidsdoelstellingen vertaald in operationele doelstellingen en instrumenten. Geplande uitgaven worden gepresenteerd per begrotingsartikels/ operationele doelstelling/ instrument. In de begroting 2005 werden ook al operationele doelstellingen geformuleerd maar met een andere indeling.

Voor de begroting 2010 leidt dit ertoe dat de uitgaven voor natuur en landschap nu worden gepresenteerd in verschillende begrotingsartikelen waar ze eerder binnen dezelfde begrotingsartikelen waren opgenomen, in een aantal gevallen ook nog in één bedrag. In de meeste gevallen zijn de uitgaven voor

² Dossier Investeringsbudget Landelijk gebied WUR

³ WOT 62 2007 Investeringsbudget Landelijk Gebied betekenis voor het natuurbeleid.

landschap meegeteld als natuuruitgave. Het mag ook duidelijk zijn dat er tussen natuur- en landschapsbeleid een belangrijke samenhang bestaat. Natuur is belangrijk voor landschap en in landschapsplannen speelt natuurontwikkeling c.q. natuurbeheer een belangrijke rol.

Tegen die achtergrond zijn uit oogpunt van vergelijkbaarheid met eerdere jaren naast het beleidsartikel 'Natuur' (23) ook 'Landschap en recreatie' (24) en 'Bodem, water en reconstructie zandgebieden' (27) deels relevant in het kader van dit onderzoek.

Daarbij zijn van beleidsartikel 23 Natuur conform de lijn van voorgaande jaren alleen de uitgaven voor het Faunafonds buiten beschouwing gelaten. Van hoofdstuk 24 'Landschap en recreatie' zijn meegenomen de uitgaven voor Nationale landschappen (24.11) en daarvan:

- ✓ ILG Nationale landschappen; In het samenvattend overzicht meegeteld onder Nationale Parken en nationale landschappen
- ✓ ILG Btw-compensatie. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Nationale Parken en nationale landschappen.
- ✓ niet-ILG Versterking, Behoud en beheer van landschapskwaliteiten. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en beheersregelingen.

Buiten beschouwing zijn gelaten de onderdelen Cultuurhistorie/ Belvédère en Monitoring, onderzoek en communicatie. In lijn met de voorgaande jaren zijn ook nu weer buiten beschouwing gelaten het verwerven en inrichten en beheren van groene gebieden in het kader van Groen en de Stad (24.13 en 24.14) met dezelfde motivatie: het gaat weliswaar om groene gebieden maar dat groen is hier meer een middel dan een doel. Ook het onderdeel 24.12 'landschap Algemeen' is buiten beschouwing gelaten omdat in de omschrijvingen bij dit onderdeel geen expliciete natuurdoelen zijn aangetroffen.

In het beleidsartikel 27 'Bodem, water en reconstructie zandgebieden' zijn met name de uitgaven uit 27.12 'Bodem en water' potentieel relevant voor de doelen van het natuurbeleid. Het gaat hier om omvat uitgaven voor:

- Duurzaam watergebruik;
- Waterkwaliteit;
- Synergiegelden water (afstemming KRW-maatregelen en andere doelen in het landelijk en stedelijk gebied)
- Btw compensatie

Gezien vanuit het de verantwoordelijkheden van LNV kunnen deze uitgaven zowel betrekking hebben op natuur als op landbouw en andere activiteiten in het landelijk gebied. Er is uiteindelijk voor gekozen om deze uitgaven buiten beschouwing te laten. Het punt is dat het hier qua natuur alleen gaat over het realiseren van noodzakelijke condities met betrekking tot water en dat in de voorgaande jaren deze uitgaven ook niet als natuuruitgaven naar voren zijn gekomen, al zou het maar zijn omdat ze onder andere begrotingsposten vielen. Bovendien is het aandeel 'natuurdoelen' in deze uitgaven niet te kwantificeren op basis van de gevonden informatie.

Van artikel 23 zijn de volgende begrotingsposten meegenomen in het kader van dit onderzoek:

- **23.11 verwerven ecologische Hoofdstructuur.** Daarvan zijn meegenomen de begrotingsposten voor:
 - ILG Verwerving EHS. Geen uitgaven aangetroffen.
 - ILG Verwerven en inrichten Westerschelde. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Natuurontwikkeling.
 - ILG Btw compensatie. Geen uitgaven aangetroffen.
 - Niet ILG Verwerving droge EHS. Geen uitgaven aangetroffen
 - Niet ILG NURG en Maaswerken. Geen uitgaven aangetroffen.
 - Niet ILG verwerven NURG. In het samenvattend overzicht meegeteld onder natuurontwikkeling.
 - Niet ILG rente en Aflossing. Bij het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting.
 - Niet ILG IJsselmeer en Rijnwateren. Geen uitgaven aangetroffen.

Er zijn geen posten buiten beschouwing gelaten.

- **23.12 Inrichten Ecologische Hoofdstructuur:** Daarvan zijn meegenomen de begrotingsposten voor:
 - ILG Inrichten EHS. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Natuurontwikkeling.
 - ILG Inrichten Robuuste Verbindingen. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting.
 - ILG Milieukwaliteit, Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting.
 - ILG Oostvaarderswold. Geen uitgaven aangetroffen.
 - ILG Btw compensatie. In de rekening geen uitgaven aangetroffen. Voor de begrotingscijfers het samenvattend overzicht gesplitst in een deel voor Verwerving en Inrichting en een deel voor natuurontwikkeling.
 - Niet ILG Inrichten EHS. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Natuurontwikkeling.
 - Niet ILG Mainport Rotterdam. In het samenvattend overzicht meegeteld onder natuurontwikkeling.
 - Niet ILG Natte Natuur. In de rekening geen uitgaven aangetroffen. Bij de begrotingscijfers in het samenvattend overzicht meegeteld onder Verwerving en Inrichting.

Er zijn geen posten buiten beschouwing gelaten.

- **23.13 Beheren ecologische Hoofdstructuur.** Daarvan zijn meegenomen de begrotingsposten voor:
 - ILG Programma beheer. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
 - ILG Natuur overig. Bij de rekening geen uitgaven aangetroffen. Bij de begrotingscijfers in het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
 - ILG Btw compensatie. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
 - Niet ILG Beheer door Staatsbosbeheer. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Rijksbijdrage Staatsbosbeheer.
 - Niet ILG Behoud en Herstel van historische buitenplaatsen. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - Niet ILG Overig Beheer. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.

Er zijn geen posten buiten beschouwing gelaten.

- **23.14 Beheer van de natuur buiten de EHS en beschermen internationale biodiversiteit.** Daarvan zijn meegenomen de begrotingsposten voor:
 - ILG Bijdrage Nationale Parken. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Nationale Parken en Nationale Landschappen.
 - ILG Soortenbescherming. In het samenvattend overzicht meegeteld onder beheerssubsidies en beheersregelingen.
 - ILG Beheer buiten de EHS. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
 - ILG Btw compensatie. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.
 - Niet ILG gegevensautoriteit natuur. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - Niet ILG Beheer door Staatsbosbeheer. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Rijksbijdrage Staatsbosbeheer.
 - Niet ILG Nationale Parken. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Nationale Parken en Nationale Landschappen.
 - Niet ILG Faunafonds. Deze uitgaven zijn conform andere jaren buiten beschouwing gelaten in verband met het incidentele karakter daarvan.
 - Niet ILG Overige nationale bijdragen. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - Niet ILG Internationale subsidies en contributies. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - Niet ILG Natuurbeschermingswet. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Diversen.
 - Niet ILG Soortenbescherming. In het samenvattend overzicht meegeteld onder Beheerssubsidies en Beheersregelingen.

- Niet ILG Programma Biodiversiteit. Geen uitgaven geraamd.

Voor de posten meegenomen uit artikel 24 zie boven.

Vanaf 2010 treden er grote verandering op in de organisatie van het natuurbeleid en in de bijbehorende budgetten. Met de komst van het Investeringsbudget landelijk gebied (ILG) was al sprake van decentralisatie van de uitvoering van belangrijke delen van het natuurbeleid naar de provincies. In 2010 trad het eerste kabinet Rutte aan

Voor het natuurbeleid komt er een verdergaande decentralisatie van natuur naar de provincies terwijl een aantal rijkstaken op dit gebied zonder meer worden afgestoten. Het rijk en de provincies hebben hiervoor op 20 september 2011 een onderhandelingsakkoord gesloten dat op 7 december van dat jaar nog is aangevuld met afspraken voor nadere precisering en aanvulling.

De gedecentraliseerde taken hebben betrekking op het verwerven inrichten en beheren van een verkleinde Ecologische Hoofdstructuur en van de Natura 2000 –gebieden (waarbij beide overigens grotendeels samenvallen. Deze decentralisatie leidt ook tot het opheffen van de Dienst landelijk Gebied (DLG) waarbij de taken (deels) door de provincies worden overgenomen. Naast verwerven, inrichten en beheer van de EHS worden de provincies ook verantwoordelijk voor de zorg dat de instandhoudingsmaatregelen worden getroffen voor de N-2000 gebieden, het vaststellen van de beheerplannen en beheermaatregelen voor N-2000 gebieden van Staatsbosbeheer, instandhouding biologische diversiteit en natuurlijke habitats (vogel- en habitatrictlijn), het faunafonds, regels omtrent houtkap e.d. Het Rijk blijft volgens het onderhandelingsakkoord van 20 september 2011 verantwoordelijk voor/aanspreekbaar op het nakomen van internationale verplichtingen.

Daarbij is er een uitgebreide lijst van vervallen rijkstaken die niet door de provincies (hoeven te) worden overgenomen. Deze lijst omvat qua natuurbeleid de leefgebiedenbenadering, overige natuur, nationale parken, robuuste verbindingen (een belangrijk onderdeel van de EHS), nationale landschappen, landschap generiek, Milieukwaliteit EHS en recreatie om de stad (Rods). Uitgaande van de begroting 2010 was met deze vervallen taken naar schatting een bedrag gemoeid van ruim € 104 mln. Uitgaande van de rekening 2010 loopt deze schatting op naar bijna € 124 mln. Dat is 22% respectievelijk 25% van de uitgaven voor natuur die in het kader van dit onderzoek voor dat jaar zijn meegenomen. Zo bezien leidt dit onderhandelingsakkoord niet alleen tot versoering van beleid in combinatie met decentralisatie maar daarnaast ook nog tot een substantiële autonome bezuiniging door het afstoten van taken. PBL kreeg de opdracht om een globale toetsing uit te voeren op het bereikte onderhandelingsakkoord. De vraag was daarbij met name of het onderhandelingsakkoord voldoende perspectief zou bieden om te voldoen aan afspraken en verplichtingen die voortvloeien uit afgesproken internationale natuurdoelen. Dat zijn met name Europese doelen zoals de VHR, KRW en Natura 2000. Het document geeft aan dat met de gemaakte afspraken van 481.000 hectares de overheidsverantwoordelijkheid met betrekking tot het beheer overgaat van het Rijk naar de provincies. Daarmee is een financieel belang gemoeid van € 206 mln. Daarbij wordt de uiteindelijk beoogde EHS herijkt wat leidt tot een verkleining van de omvang van de beoogde 728.500 hectares naar 600.000 hectare. De conclusie uit de toetsing door PBL is dat Nederland met de maatregelen uit het onderhandelingsakkoord niet zal kunnen voldoen aan afgesproken internationale verplichtingen en dat de natuurkwaliteit verder achteruit zal gaan.

Voor de afronding van de verkleinde EHS moet vanaf 1 januari 2011 nog 17.000 ha grond worden verworven en nog 40.000 ha worden ingericht. In het akkoord is opgenomen dat deze verwerving en inrichting worden gefinancierd vanuit het grond voor grond principe. Met andere woorden de verwerving en inrichting van het resterende deel van (herijkte) EHS komt tot stand door ruiling van grond of door verkoop daarvan. Daarvoor komen in de eerste plaats gronden in aanmerking die die door de herijking buiten de EHS vallen (13.000 ha max), vervolgens gronden verworven door de provincies in de ILG-periode die eveneens buiten de herijkte EHS vallen, dan gronden binnen de EHS in bezit van terreinbeherende organisaties en tenslotte de ruilgronden voor de herijking van de EHS in het bezit van BBL (14.000 ha).

Omdat de looptijd van het ILG nog niet was verstreken en er door het rijk voorschotten waren uitbetaald volgens een afgesproken kasritme moest er afgerekend worden voor het beëindigen van het ILG. Op dat punt ontstond een berekend tekort van € 214 mln. Daarvan zou € 128 mln. gedekt door de provincies en € 88 mln. door het Rijk dat daarvoor resterende ILG middelen kon gebruiken.

Het kabinet Rutte 2 (VVD-PvdA) heeft een 'natuurpact' tot stand gebracht waarin de bezuinigen deels zijn teruggedraaid en de ambities met betrekking tot natuur substantieel naar boven worden bijgesteld ten opzichte van het onderhandelingsakkoord. Dit natuurpact gaat over beheer en ontwikkeling van natuur. Daartoe worden gerekend de EHS met daarbinnen de Natura-2000 gebieden, het agrarisch natuurbeheer, leefgebieden binnen en buiten de EHS, De ambities zijn:

- Minimaal een verdubbeling van de opgave voor verwerving en inrichting en realisatie, en voor robuuste verbindingen. Dat brengt de opgave voor verwerving en inrichting op minimaal 34.000 respectievelijk 80.000 hectare terwijl het schrappen van de robuuste verbindingen wordt beperkt;
- Extra inspanningen t.a.v. (herstel)beheer, en water- en milieucondities met het oog op verhoging van de natuurkwaliteit;
- Een impuls voor natuur buiten de EHS;
- Aandacht voor soortenbescherming waarbij weer de leefgebiedenbenadering naar voren komt die in het onderhandelingsakkoord als overheidstaak was gesneuveld;
- Effectiever agrarisch natuurbeheer;

De ambitie is gericht op robuuste natuur die kan rekenen op een groot draagvlak in de samenleving.

Daarvoor wijst het natuurpact ook op ondersteunende ambities en beleidsinstrumenten zoals bewustwording bij burgers en bedrijven, functiecombinatie i.c. synergie mogelijk maken tussen natuur en andere maatschappelijke opgaven (waterveiligheid, waterberging, gezondheidszorg, recreatie etc.), verduurzaming van productie- en consumptieketens en in beeld brengen van het natuurlijk kapitaal. Met het natuurpact is een financiële impuls gemoeid die in de toetsing door PBL wordt geschat op € 415 mln. (inclusief het bedrag van € 100 mln. dat door het Rijk in het kader van het eerdere onderhandelingsakkoord al is toegevoegd aan het provinciefonds. Van deze € 415 mln. gaat:

- € 200 mln. naar beheer (binnen en buiten de EHS en inclusief agrarisch natuurbeheer en ganzenbeheer);
- € 75 mln. naar effectgericht beheer, herstelbeheer en hydrologische maatregelen;
- € 100 mln. naar verwerving en inrichting als aanvulling op het grond voor grond principe van het eerdere onderhandelingsakkoord en
- € 40 mln. naar overige zaken als faunafonds, taken en bevoegdheden Natuurwet, monitoring en functieverandering

Om dit mogelijk te maken stort het Rijk structureel € 200 mln. jaarlijks in het provinciefonds bovenop de 105 mln. van het onderhandelingsakkoord. Het restant komt van de provincies (€ 65 mln.), uit EU-gelden (€ 40 mln. indicatief) en van I&M (€ 5 mln.)

Door deze ingrepen zijn de uitgaven voor natuur van de rijksoverheid vanaf 2014 onvergelijkbaar met die van eerdere jaren. Dat geldt ook voor de overgangsjaren 2011 tot en met 2013.

Bijlage 3

Economisering en geraakte ESD in beleid Waddenzee

Activiteit	Beleid	Geraakte Ecosysteemdienst (Cices simple descriptor)	CICES classificatie code	Score: NB ⁴ , ESD en Economisering VV, VC en PVC	Motivering
Natuur en landschap	Binnen randvoorwaarde van veiligheid:	-----	-----	NB	Doel is uitsluitend behoud/ herstel van natuurlijke processen.
	• Bewegende kustlijn uiteinden waddeneilanden				
	• Behoud en ontwikkeling kwelderareaal	Regulating the flows of water in our environment (including coastal protection) Controlling or preventing soil loss. Physical barriers to flows	2.2.1.3 2.2.1.1 5.2.1.2	NB/ESD NB/ESD NB/ESD	NB met impliciet effect op genoemde ESD's en op kust-verdediging (en mogelijk effect op landbouw en veeteelt en handhaving basiskustlijn?)
	• Realisatie zoet-zout overgang mits akkoord land- en tuinbouw-organisaties	Providing habitats for wild plants and animals that can be useful to us.	2.2.2.3	NB/ESD/PVC	Doel is herstel van de biodiversiteit en veerkracht van de natuur. Maar leidt impliciet en onbedoeld(?) tot de genoemde ESD. Potentieel VC
	• Onderzoek ruimte natuurlijke processen tav klimaatverandering en zeespiegelstijging	Regulating our global climate	2.2.6.1	NB/ESD	Doel is ruimte voor natuurlijke processen m.b.t. klimaatmitigatie. Dat impliceert NB en een ESD
	• Terug dringen verontreinigende stoffen	Decomposing wastes Filtering wastes	2.1.1.1 2.1.1.2	NB/ESD NB/ESD	Het doel is verbetering van de waterkwaliteit. Impliciet raakt dat

⁴ VV = Economisering in verwoording of vormgeving van natuurbeeld, doel en legitimatie van beleid en beleidsstrategie; VC = Vercommercialisering van natuur; PVC= Vercommercialisering als potentieel effect; ESD = (publieke) ecosysteemdienst; NB = Natuurbescherming

	naar minimum kwaliteit c.q. vastgestelde streefwaarden; Minimaliseren kans op verontreiniging bij calamiteiten	Reducing smells; Controlling the quality of fresh water; Controlling the quality of salt water; Diluting wastes by fresh water and marine ecosystems Natural processing of wastes (e.g. via Filtration, sequestration, storage or accumulation) ---- ----	2.1.2.1 2.2.5.1 2.2.5.2 5.1.1.1 5.1.1.3. ----- ----	NB/ESD NB/ESD NB/ESD NB/ESD NB/ ----	de genoemde ecosysteemdiensten 2.1.1.1. tot en met 5.1.1.3. Geen economisering Het doel is NB en is niet gericht op specifieke ESD
Gesloten gebieden	<i>Tijdelijke of permanente afsluiting van gebieden ter bescherming van flora en fauna:</i> <i>Instelling van een referentiegebied voor wetenschappelijk onderzoek</i> <i>Verbod op vissen in gesloten gebieden ivm overbevissing en verstoring.</i> <i>Verbod op recreëren ivm voorkomen verstoring</i> <i>Verbod op schelpenwinning ivm</i>	Researching nature; Studying nature; Things in the physical environment that we study or think about; Food from wild animals Providing habitats for wild plants and animals that we can use Using the environment for sport and recreation/ using nature to stay fit; Watching plants and animals where they live/; using nature to destress; Natural inorganic materials from nature the we can use;	3.1.2.1 3.1.2.2 6.1.2.1 1.1.6.1. 2.2.2.3 3.1.1.1. 3.1.1.2 4.3.1.2	NB/ESD NB/ESD NB/ESD NB/ESD/PVC NB/ESD/PVC NB/ESD NB/ESD NB/ESD/PVC	Het eerste doel is NB. De genoemde ecosysteemdiensten worden er impliciet door geraakt. Geen (directe) economisering) Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD's (negatief op KT en positief op LT Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD's (negatief op KT en positief op LT idem Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD's

	<i>overexploitatie en voorkomen verstoring</i>				(negatief op KT en positief op LT)
Inpoldering (concessie)	Nee, tenzij zwaarwegende (nationale of regionale) overwegingen	Habitat creation for nature and economic development	geen ⁵	NB	Nee, tenzij beleid maakt inpoldering zeer onwaarschijnlijk.
Veiligheid	Menselijk ingrijpen voor veiligheid tegen overstromingen in beginsel toegestaan, met behoud en waar mogelijk vergroting van de ruimte voor natuurlijke processen: Dynamische handhaving van de kustlijn maar ingrijpen als land blijvend verloren dreigt te gaan plus dynamische kustreep met mogelijkheid van verjonging biotopen. (P 74/75 NvT)	Regulating the flow of water in our environment (including coastal protection and flood prevention. Providing habitats for plants and animals that can be useful to us	2.2.1.3 2.2.2.3	NB/ESD NB/ESD/PVC	Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD. Bescherming natuur met impliciet effect op ESD met PVC als denkbare mogelijkheid.
Landaanwinning (geen concessie)	Lokale landaanwinning ivm behoud van kwelders uit oogpunt van kustverdediging ⁶	Controlling or preventing soil loss	2.2.1.1.	NB/ESD	Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD's.
Scheepvaart	- Normering streefdieptes en waarborgen bereikbaarheid havens en eilanden; - Reguleren vaarsnelheden en snel vaargebieden	Surface water that we can use for things other than drinking 	4.2.1.2 -----	ESD/(P)VC NB	Waarborgen oppervlakte water als drager voor economische activiteit met (P)VC als indirect gevolg

⁵ Opgenomen omdat (dragende) functie bodem zou kunnen wijzigen als inpoldering zou worden toegestaan.

⁶ Dit is conform NvT van Eerste Nota pag. 27/28

	Waterstaatswerken volgen natuurlijke morfologische ontwikkeling;	-----	-----		<i>Is combinatie maken van natuur en techniek. Maar geen concrete ESD in CICES aanwijsbaar.</i>
Luchtvaart	Voorkomen verstoring door: Minimum vlieghoogte; Verbod op reclamesleepvluchten Geen nieuwe vliegvelden	Things in the physical environment that we can experience actively or passively → e.g. silence	6.1.1.1	NB/ESD	Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD.
Offshore installaties	Voorkomen aantasting landschappelijke kwaliteiten door parkeerverbod in Waddenzee en beëindiging tijdelijke faciliteit Gat van de Stier	Things in the physical environment that we can experience actively or passively → e.g. landscape	6.1.1.1	NB/ESD	Bescherming natuur en landschap met impliciet effect op de genoemde ESD.
Kabels en buisleidingen	Voorkomen c.q. minimaliseren van verstoring door toepassing afwegingskader en aansluiting bij bestaande leidingstraten + verplaatsing als optie bij risico van blootspoelen			NB	Het doel is voorkomen van verstoring. Geen specifiek effect te verwachten op enige ESD c.q. bij calamiteit op veel ongespecificeerde ESD's.
Havens en bedrijfsterreinen	- Nee tenzij tegen t.a.v. zeewaartse uitbreiding en - ja mits t.a.v. landinwaartse uitbreiding en benutten ontwikkelingsmogelijkheden	Surface water that we use for things other than drinking. -----	4.2.1.2. 4.2.1.2.	NB/ESD NB/ESD/PVC	NB met negatief effect op potentiële levering ESD. Mogelijk positief effect op oppervl. water met PVC als effect. geen terrestrische ESD aanwijsbaar vergelijkbaar met 4.2.1.2 in CICES V5.1
Bebouwing	Nee tenzij voor: Mosselzaadbronnen	Food from wild animals Seed collection	1.1.6.1. 1.2.1.1.	VC/ ESD VC/ESD	Doel is beschikbaarheid mossels voor de vangst.

	- wetensch. Onderzoek - adequate afwatering - veiligheid scheepvaart, - wadwacht	Providing habitats for wild plants and animals that can be useful to us Researching nature Regulating the flows of water in our environment Surface water that we can use for things other than drinking -----	2.2.2.3. 3.1.2.1. 2.2.1.3. 4.2.1.2. -----	VC/ESD ESD ESD ESD	Keuze met effect voor ESD. Keuze voor veiligheid met effect voor ESD. Keuze voor veiligheid met effect voor ESD.
Baggerspecie	Alleen gebiedseigen baggerspecie in WZ die voldoen aan geldende kwaliteitsnormen/ richtlijnen voor verspreiding plus optimalisatie verspreidingslocaties	Diluting wastes (by fresh water and marine ecosystems)	5.1.1.1.	NB/ESD	Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD.
Diepe delfstoffen	Nee tenzij t.a.v. opsporing en winning plus onafhankelijke adviesinstantie tav gas.	Gaseous, fluid or non-mineral solid inorganic materials from nature that we can use (excludes water vapour) Minerals in our food	4.3.2.2. 4.3.1.1.	NB/ESD NB/ESD	Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD's. dat effect is negatief op KT en MLT Idem
Windturbines	Verbod in Waddenzee en nee tenzij in nabijheid PKB-gebied.	Wind power Things in the physical environment that we can experience actively or passively → e.g. landscape	4.3.2.3. 6.1.1.1.	NB/ESD NB/ESD	NB met negatief effect op ESD Bescherming natuur met impliciet effect op genoemde ESD.
Ontgrondingen	Minimalisering door regulering (zand)/ contingentering tot 90.000m3 max en zonering in PKB-gebied (schelpen)	Gaseous, fluid or non-mineral solid inorganic materials from nature that we can use (excludes water vapour)	4.3.2.2.	NB/ESD	Bescherming natuur met impliciet effect op de genoemde ESD's. Dat effect is beperkend op KT en MLT
Archeologie	Nee tenzij	-----	-----	-----	Betreft command en controlbeleid m.b.t. niet natuurlijke en niet economische waarden.

Recreatie (incl. sportvisserij)	Regulering d.m.v. capaciteitsbeperking ligplaatsen, zonering en gedragscodes / ontwikkelen vormen van duurzame recreatie obv natuurlijke draagkracht	Using the environment for sport and recreation, using nature to help to stay fit;/ watching plants and animals where they live; Experiencing things in the physical environment .	3.1.1.1.	NB/ESD/PVC	Deze regulering heeft als doel bescherming van natuur en heeft impliciete effecten op de genoemde ESD's, die vanuit economisch perspectief zowel negatief (KT) als positief (LT) kunnen zijn.
			3.1.1.2.	NB/ESD/PVC	
			6.1.1.1.	NB/ESD/PVC	
Visserij	Reguleren ic vergunningen, contingentering, en zonering (schelpdieren algemeen)/ verbod icm afkoop (mechanische kokkelvisserij)/ onderzoek en innovatie gericht op verduurzaming (mosselen en garnalen)	Food from wild animals/ Animals used for replenishing stock Wild animals that we can use for breeding The genetic information stored in wild animals that we can use	1.1.6.1.	NB/ESD/PVC	Deze regulering heeft als doel bescherming van natuur en heeft impliciete effecten op de genoemde ESD's, die vanuit economisch perspectief zowel negatief (KT) als positief (LT) kunnen zijn.
			1.2.2.1	NB/ESD/PVC	
			1.2.2.2.	NB/ESD/PVC	
			1.2.2.3.	NB/ESD/PVC	
Pierenwinning	Contingentering van vergunningen icm verbod mechanische winning	Food from wild animals	1.1.6.1.	NB/ESD/PVC	Bescherming van natuur met impliciet effect op ESD die zowel negatief (beperking) als positief (verruiming handmatige winningen op LT) kan zijn
Militaire activiteiten	Regulering gericht op stabilisatie en waar mogelijk vermindering	Reducing noise Screening unsightly things	2.1.2.2.	NB/ESD	Bescherming natuur met impliciet effect op genoemde ESD's
			2.1.2.3.	NB/ESD	
Hoofddoelstelling van beleid	Duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee en behoud van het unieke open landschap. (....) De aanwezige kernkwaliteiten van de Waddenzee (natuurlijke rijkdommen, horizon en samenhang) bieden kansen voor economische ontwikkeling.	The things in nature that we think should be conserved. The things in nature that we want future generations to enjoy or use. Things in the physical environment that we think are important for others and for future generations.	3.2.2.1	NB/ESD/VV/ (P)VC	De terminologie van kansen voor economische ontwikkeling past bij economisering in verwoording en vormgeving en het doel heeft een positief effect op de genoemde ESD's
			3.2.2.2	NB/ESD/VV/ (P)VC	
			6.2.2.1	NB/ESD/ (P)VC	

Beleidsstrategie	Ontwikkelingsperspectief met streven naar duurzame ontwikkeling op ecologisch, sociaal-economisch en toeristisch-recreatief terrein icm instellen investeringsfonds van € 800 mln.			NB/ ESD/ VV/PVC	De ontwikkelingsgerichte terminologie past bij economisering in verwoording en vormgeving (VV) binnen de doelstelling van natuurbehoud- en ontwikkeling.
Natuur- en landschaps-grenzen	Nadere verkenning van de mogelijkheid van strikte natuurgrenzen vooraf voor alle economische activiteiten			NB/ESD/ VV/PVC	Betreft enkel een verkennend onderzoek./ Kan bij positieve uitkomsten overgaan in vorm van voorraadbeheer van natuurlijk kapitaal.

Bijlage 4

Tabel ESD aanwezig vs geraakt in beleid

DG = Dolf de Groot; Y= geraakt door staand beleid; X= niet geraakt in staand beleid

CICES		Bron				Opmerkingen
Code	Simple descriptor	DG 1992	Eco Potential	Staand beleid NL	Niet geraakt in natuurbeleid	
1.1.6.1	Food from wild animals	Y	Y (ET 1,3,4)	Y		
1.2.1.1	Seed collection		Y (ET 4)	Y	X	
1.2.2.1	Animals used for replenishing stock		Y (ET 3,4)	Y		
1.2.2.2	Wild animals that we can use for breeding		Y (ET 3,4)	Y		
1.2.2.3	The genetic information that is stored in wild animals that we can use		Y (ET 3,4)	Y		
2.1.1.1	Decomposing wastes	Y	Y (ET 2)	Y		
2.1.1.2	Filtering wastes	Y	Y (ET 2)	Y		
2.1.2.1	Reducing smells	Y	Y (ET 2)	Y		
2.1.2.2	Reducing noise			Y		Beperking militaire activiteiten
2.1.2.3	Screening unsightly things	Y	Y (ET 2)	Y		o.m. beperking militaire activiteiten
2.2.1.1	Controlling preventing soil loss	Y	Y (ET 2)	Y		
2.2.1.3	Regulating the flows of water in our environment (Including flood control and coastal protection)	Y	Y (ET 2)	Y		
2.2.2.1	Pollinating our fruit trees and other plants(or gamete dispersion in a marine context)	Y			X	
2.2.2.2	Spreading the seeds of wild plants	Y			X	
2.2.2.3	Providing habitats for wild plants and animals that can be useful to us.	Y	Y (ET 1, 4)	y		
2.2.3.1	Controlling pest and invasive species	Y			X	
2.2.3.2	Controlling disease (prevention or reduction damage by species or disease that could harm ecological functioning of useful species)	Y			X	

2.2.5.1	Controlling the chemical quality of fresh water	Y		Y		
2.2.5.2	Controlling the chemical quality of salt water	Y		y		
2.2.6.1	Regulating our global climate	Y		Y/?		Standaard beleid: onderzoek naar mogelijkheden klimaatmitigatie door ruimte voor natuurlijke processen.
2.2.6.2	Regulating the physical quality of air for people.	Y			X	
3.1.1.1	Using the environment for sport and recreation/ using nature to help to stay fit.	Y	Y (ET 1,4)	Y		
3.1.1.2	Watching plants and animals where they live/ using nature to destress	Y	Y (ET 1,4)	Y		
3.1.2.1	Researching nature	Y		Y		
3.1.2.2	Studying nature	Y		Y		
3.1.2.3	The things in nature that help people identify with the history or culture of where they live or come from.	Y	Y (ET 1,2)		x	
3.1.2.4	The beauty of nature	Y	Y (ET 1,2,4)			Niet expliciet in standaard beleid. Wel raakt alle beleid aan de wisselende schoonheid van de natuur
3.2.1.1	Using nature to as a national or local symbol	Y	Y (ET2)		X	
3.2.1.2	The things in nature that have spiritual importance for people	Y	Y (ET 2)		X	
3.2.1.3	The things in nature used to make films or to write books	Y	Y (ET 1,2)		X	
3.2.2.1	The things in nature that we think should be conserved.	Y		Y		In stand beleid direct verbonden aan de hoofddoelstelling
3.2.2.2	The things in nature we want future generations to enjoy or use	Y		Y		In standaard beleid direct verbonden aan de hoofddoelstelling.
4.2.1.1	Drinking water from sources at the ground surface;	Y			X	
4.2.1.2	Surface water that we can use for things other than drinking		Y (ET 3)	y		
4.2.1.4	Wave or tidal power	Y			X	
4.3.1.1	Minerals in our food			Y		Voorbeeld zout
4.3.1.2	Natural inorganic materials from nature that we	Y		Y		Voorbeeld schelpen

	can use					
4.3.1.3	Natural inorganic materials from nature that we can use as energy source.			Y		Voorbeeld gas
4.3.2.2	Gaseous, fluid or non-mineral solid inorganic materials from nature that we can use (excludes water vapour)	Y		y		
4.3.2.3	Wind power	Y		Y		
4.3.2.4	Solar power	Y			X	
5.1.1.1	Diluting wastes (by mixing in a water system)	Y	Y (ET 2)	Y		
5.1.1.3	Natural processing of wastes (by natural, chemical and physical processes)	Y	Y (ET 2)	Y		
5.1.2.1	Natural protection (protection (Mediation of nuisances of anthropogenic origin)	Y		Y		
5.2.2.1	Regulating living conditions by the physical environment (maintenance of physical chemical and abiotic conditions that affect people's wellbeing or comfort)	Y			X	
5.2.1.2	Physical barriers to flows (mediation of liquid flows by natural abiotic structures)	Y	Y (ET 2)	Y		
6.1.1.1	Things in the physical environment that we can experience actively or passively.	Y	Y (ET 1, 4)	Y		
6.1.2.1	Things in the physical environment that we can study or think about	Y		Y		
6.2.1.1	Things in the physical environment that are important as symbols	Y	Y (ET 2)		X	
6.2.2.1	Things in the physical environment that we think are important for others and for future generations.	Y		Y		

Bijlage 5

Vragen aan NM mbt Economisering natuurbeleid

Introductie

Economisering van beleid is dat economische waarden en normen in belangrijke bepalend zijn voor de beleidsontwikkeling en economische denkwijzen voor de onderbouwing van de beleidslegitimatie. Dit gaat duidelijk verder dan dat de beleidsvoering zo economisch mogelijk moet worden ingericht. Dat laatste hoort uiteraard altijd de inzet te zijn. Maar economisering betekent dat beleid naar doel en inhoud in de eerste plaats gelegitimeerd wordt vanuit economische overwegingen; en dat de in te zetten beleidsinstrumenten worden gekozen of ontwikkeld op basis van economische principes en gebruik maken van economische prikkels.

Economisering raakt feitelijk heel de beleidsontwikkeling van de overheid, met name vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw. Dit onderzoek richt zich op het aanwijzen van economisering en van eventuele effecten daarvan in het natuurbeleid.

Het is nuttig om daarbij te bedenken dat economisering tot stand komt in een maatschappelijk klimaat waarin verzakelijking en de waarden en normen van de markt een grote rol zijn gaan spelen en waarin ook de 'onderdanige' burger is veranderd in een 'calculerende' burger.

Kenmerkend voor economisering van beleid is (niet uitputtend):

- Een voor wat hoort wat karakter (te denken valt bijvoorbeeld aan de discussie over verplicht vrijwilligerswerk voor mensen in de bijstand);
- Gerichtheid op welomschreven prestaties,
- Zoveel mogelijk kwantificering;
- Gebruik van marktconforme instrumenten zoals contracten/ convenanten, prestatiemeting (eventueel door middel van certificering) en bijvoorbeeld ook prestatiesubsidies of andere financiële prikkels;
- Sturing op basis van managementcontracten die zowel vrijheid als richting geven en waarbij dat richting geven als indirecte sturing kan worden opgevat (en in bepaalde situaties eventueel ook als (subtiele oneigenlijke) druk kan worden ervaren).

Vragen

1. Is – gezien vanuit de positie van Natuurmonumenten – economisering van het natuurbeleid herkenbaar vanuit de boven omschreven korte weergave?
2. Zo ja waarin uit zich die economisering zich en zo nee waarom zou het aan het natuurbeleid voorbij zijn gegaan? En, zo ja: heeft dat invloed op de beleidsvrijheid van de TBO's c.q. neemt de beleidsvrijheid van de TBO's daarmee toe of af?
3. Als economisering en verzakelijking herkenbaar zijn in het maatschappelijk klimaat, hoe is dan de reactie van NM daarop geweest en hoe werkt(e) dat door in de strategie van NM met betrekking tot terreinbeheer, bedrijfsvoering, communicatie en eventueel onderzoek?
4. Als economisering van het natuurbeleid herkenbaar is, hoe werkt/ werkte dit door op de strategie van NM met betrekking tot terreinbeheer, communicatie, bedrijfsvoering en eventueel onderzoek?
5. Ik zie in het hanteren van natuurtypes en beheertypes (Index Natuur en Landschap en SNL) en in het toenemende gebruik van projectsubsidies iets terug van de nadruk op welomschreven prestaties wat één van de kenmerken van economisering is. Vanuit economisch perspectief is het

beschrijven natuurtypen en beheertypen te zien als een vorm van standaardisatie. (Projectomschrijvingen hebben uiteraard veel meer een incidenteel karakter.) Standaardisering leidt tot begrenzing en daarmee ook tot uitsluiting van wat buiten de begrenzing valt. ==> Dat leidt tot de vraag: Bestaat door de begrenzing van natuurtypes en beheers types het risico dat specifieke belangrijke natuurwaarden buiten de boot kunnen vallen van de Index en daarmee ook van de subsidies in het kader van de SNL? En – zo ja – zijn daar voorbeelden van aan te wijzen?

Ik heb de inkomensbestanddelen van het terreinbeheer van NM geanalyseerd over de periode 1950 tot en met 2015. In bijgaand attachment zijn de gebruikte bronnen, de werkwijze en enkele voorlopige conclusies ter zake weergegeven. Dit leidt tot de volgende vragen:

- Leiden de gehanteerde werkwijze en de gebruikte bronnen in beginsel tot betrouwbare uitkomsten van de ontwikkeling van de inkomensbestanddelen van het terreinbeheer?
- Zijn bedragen per hectare (hectares in beheer en eigendom) te zien als een goede indicator van de ontwikkeling van de bedoelde inkomensbestanddelen?
- Wat valt er te zeggen over de cijfermatige conclusies?

17/19 december 2019
Jan Veenstra

Bijlage 6

Economisering Natuurbeleid

Samenvatting gesprek NM en economisering d.d. 15 januari 2020

Aanwezig: Theo Wams directeur natuurbeheer NM en Jan Veenstra (onderzoeker)

Context en doel

Dit gesprek vindt plaats in het kader van een onderzoek naar economisering van het natuurbeleid in Nederland. Als leidraad voor dit gesprek is een notitie opgesteld met een korte omschrijving van economisering als maatschappelijke verschijnsel en met een aantal vragen m.b.t. de herkenbaarheid en de eventuele effecten van economisering van het natuurbeleid voor de praktijk van Natuurmonumenten (NM) en m.b.t. de analyse van de ontwikkeling van de inkomensbestanddelen van NM in de periode 1950 – 2015. De bedoelde notitie en een overzicht van de gehanteerde werkwijze, resultaten m.b.t. de inkomensbestanddelen (uitgedrukt in cijfers per ha en gecorrigeerd voor inflatie) zijn bijgevoegd als bijlage bij deze samenvatting.

Analyse inkomensbestanddelen

- De gevolgde werkwijze lijkt okay en geeft geen aanleiding tot opmerkingen. De trend van de gepresenteerde cijfers per ha is herkenbaar en voelt voor Theo goed in die zin dat die past in zijn eigen beeld uit zijn werkzame periode bij NM (2004 – heden).
- Het bovenstaande is geen oordeel over de exacte cijfers voor de onderscheiden jaren. En streven naar 100 procent garantie op de juistheid en vergelijkbaarheid van de cijfers voor de verschillende jaren zal alleen maar leiden tot ‘verzuipen in de details’. En zelfs al zouden er forse foute uitschieters in de individuele cijfers zitten van bijvoorbeeld twintig of dertig procent, dan nog zou dat geen afbreuk doen aan de trend zoals die nu naar voren komt.
- Theo plaatst wel twee kanttekeningen bij de analyse van de cijfers:
 - De groei van het beheerareaal leidt noodwendig ook tot een hogere eigen bijdrage in het beheer aangezien subsidies nooit alle kosten dekken. (bijvoorbeeld in de vigerende SNL-systematiek is de overheidsbijdrage slechts 75% van de netto-kostprijs per beheer type) . Dat betekent dat groei van het areaal ook leidt tot een hoger beslag op de eigen middelen van NM en het daarvoor beschikbare budget. Dit effect blijft buiten beeld bij de gekozen wijze van presentatie.
 - De sterke groei van het projectbijdragen van de kant van de overheid sinds 2005 hangt vooral samen met EU-geld voor LIFE en Natura-2000 en heeft dus een specifieke achtergrond.

Herkenbaarheid van economisering en andere ontwikkelingen in het natuurbeleid

Vanuit het perspectief van NM als terreinbeherende organisatie is economisering – zoals kort weergegeven in bijgaande notitie – herkenbaar in het Nederlandse natuurbeleid. In de visie van Theo zijn er daarnaast nog een externe en een interne ontwikkeling van belang. Dat is in de eerste plaats de externe ontwikkeling van de gelijkberechtiging van de terreinbeherende organisaties (TBO's) in het kader van de invoering van het subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) en de bijbehorende Index van natuurtypen en beheertypen. Dit komt er kort gezegd op neer dat ten aanzien van de natuur in Nederland onderscheid wordt gemaakt in een aantal natuurtypen die op hun beurt weer zijn onderverdeeld in beheertypen. Voor elk beheertype is een standaardkostprijs van het beheer berekend die neerkomt op een gemiddelde kostprijs per hectare gezien over heel Nederland. Bij de vaststelling van deze standaardkostprijzen wordt rekening gehouden met mogelijke geachte inkomsten voor de onderscheiden beheertypen. Het is in die zin een *netto* kostprijs. Voor de subsidiëring van het natuurbeheer door de overheid zijn de provincies verantwoordelijk. Algemeen uitgangspunt is dat voor de in aanmerking

komende natuur een bijdrage wordt gegeven ter grootte van 75% van de standaardkostprijs. ➔ Met de invoering van de SNL-systematiek zijn de voorheen bestaande verschillen in subsidies tussen de provincies en tussen de positie van Staatsbosbeheer en die van private TBO's weggenomen. In de tweede plaats was er bij NM ten aanzien van interne budgettering grote behoefte aan "duidelijkheid, gelijkheid en objectiviteit". Ook aan die interne behoefte komt de SNL-systematiek tegemoet bijvoorbeeld door de standaardkostprijzen per beheertype.

SNL: Terreincondities en efficiency, effecten en evaluatie

In aanvulling op de bijgevoegde notitie komen in het gesprek enkele aspecten met betrekking tot de invoering van de SNL-systematiek naar voren:

- a) Jan stelt de rol en de plaats van efficiency en van terreincondities aan de orde. In eerste instantie komt de SNL-systematiek over als een vorm van output sturing. Bij nader aanschouwen kunnen de beheertypen en natuurtypen echter niet beschouwd worden als de directe output van het natuurbeheer. Zij vertegenwoordigen vooral de outcome ofwel de gewenste effecten van het terreinbeheer. Het feitelijke beheer brengt een natuurgebied in een bepaalde toestand c.q. leidt tot bepaalde *terreincondities die passen bij de beoogde beheertypen/ natuurtypen*. Of deze beheer-/natuurtypen daadwerkelijk in stand worden gehouden c.q. zich ontwikkelen is echter ook afhankelijk van factoren die niet door het beheer kunnen worden beïnvloed. Theoretisch betekent dit dat alleen terreincondities gebruikt kunnen worden voor het berekenen of benaderen van de efficiency van het beheer. ➔ Theo geeft aan dat efficiency en terreincondities aan de orde komen bij de periodieke evaluatie van de genoemde netto standaardkostprijzen en dat dan op basis van 'expert judgement'.
- b) Bij de ontwikkeling en invoering van de SNL-systematiek was ook sprake van een cultuuromslag in die zin dat de balans verschuift van het 'vieren' van de diversiteit naar meer uniformiteit en objectiviteit.
- c) De invoering van de SNL heeft in het algemeen een positief effect gehad op de beschikbaarheid van financiële middelen voor het natuurbeheer. Theo noemt als voorbeeld het beheer van de Wieden in de Kop van Overijssel (onderdeel van het nationaal park Weerribben-Wieden). Onder het vroegere programma beheer bedroeg het subsidiepercentage ca 50% van de feitelijke kosten. Door de invoering van de SNL werd dit percentage verhoogd naar ca 75% met als resultaat dat zomerriet maaien substantieel kon worden uitgebreid. Dat leidde aantoonbaar tot een grote winst in biodiversiteit.
- d) De beheercontracten die onder de SNL worden afgesloten hebben een looptijd van 6 jaar. Dat is langer dan de zittingsperiode van GS en PS en net aan lang genoeg om iets te kunnen zeggen over de effecten van het natuurbeheer in termen van voortgang c.q. vooruitgang, gelijk blijven of achteruitgang van de natuurkwaliteit;
- e) Vanuit economisch perspectief is het beschrijven en hanteren van natuurtypen en beheertypen te zien als een vorm van standaardisering en daarmee ook als een vorm van begrenzing. Dat heeft als risico dat bepaalde specifieke natuurwaarden buiten de boot van de Index en daarmee buiten de SNL-subsidies kunnen vallen. Theo geeft aan dat dit hooguit een randverschijnsel is mede omdat voor echt unieke situaties er specifieke regelingen bestaan, zoals bijvoorbeeld de groene BRIM voor specifieke ensembles van cultuurhistorie en natuur.

Economisering en beleidsvrijheid TBO's

Economisering van het natuurbeleid is herkenbaar vanuit het perspectief van NM en komt tot uiting in de invoering van de SNL-systematiek en ook in de vormgeving van andere beleidsinstrumenten. Dat kan lijken op het eerste gezicht een behoorlijk keurslijf en potentieel kan het daar misschien ook wel op uit draaien. Het wordt echter in de praktijk niet zo gevoeld omdat er voor NM als beheerder voldoende invloed is op de keuze van de natuur- en beheertypen. Dat gaat in de ene provincie wel wat soepeler dan in de andere. Maar de keuzes zijn in het algemeen inhoudelijk beredeneerd en passen logisch bij de situatie.

De reactie van NM op verzakelijking en economisering

Verzakelijking en economisering hebben invloed op de strategie van NM met name in de richting van de overheid. Dat wordt overigens niet bewust ervaren als een reactie op economisering maar als inspelen op andere eisen ten aanzien van het verwerven van subsidies (bijvoorbeeld het aantoonbaar kunnen leveren van bepaalde prestaties in de vorm van projecten of een specifieke vorm van beheer) en ten aanzien van het beïnvloeden van het overheidsbeleid. Het voelt feitelijk dus vooral als een logisch en noodzakelijk meebewegen met wat de overheid vraagt.

Ten aanzien van het brede publiek is het beeld van Theo dat de meeste mensen eigenlijk geen beeld hebben bij nut en noodzaak van natuurbeheer. Voor hen is het eigenlijk wel klaar als een natuurgebied gekocht is en beschermd wordt. Waarschijnlijk zijn er ook te veel vertaalslagen nodig om naar het brede publiek een communicatiestrategie op te zetten waarin nut en noodzaak van beheer goed over de toog komen, laat staan dat het dan ook nog goed verbonden kan worden met verzakelijking en economisering.

Jan Veenstra
28 januari 2020

Bijlage 7

Vraag aan NM over omgaan met ecosysteemdiensten concept

Van: Teo Wams

Verzonden: vrijdag 24 juli 2020 17:13

Aan: Veenstra, Jan

CC:

Onderwerp: RE: je vraag

Beste Jan,

Met dank aan Esther hier een antwoord op je vraag. Mocht je meer willen weten, je weet ons te vinden.

Bij Natuurmonumenten beschouwen we het concept ecosysteemdiensten als heel waardevol en we maken er impliciet en expliciet met grote regelmaat gebruik van. Het gaat dan met name om communicatie, bewustwording en lobby. Naast een eigen, intrinsieke waarde kent natuur ook op allerlei manieren direct en indirect nut voor de mens. Er wordt al langere tijd onderzoek gedaan naar de diverse menselijke behoeften waar de natuur aan bijdraagt en ook aan het berekenen van de geldwaarde van die diensten. Met het TEEB onderzoek onder auspiciën van de VN is er op dit gebied een standaard neergezet.

Zo krachtig als het concept is in het maatschappelijk en politiek debat, zo weinig doet het vooralsnog als het gaat om besluitvorming of het verkrijgen van geldelijke bijdragen voor natuurbescherming. De ecosysteemdiensten zijn heel veel geld waard (vooral in de zin van: als ze er niet waren zou het heel veel kosten om ze op kunstmatige wijze tot stand te brengen, denk aan bestuiving van gewassen), maar is geen markt voor; je kunt ze gewoon voor niets toe-eigenen.

Klimaatbuffers zijn een geslaagd voorbeeld waar we vanuit natuurbescherming hebben kunnen aantonen dat (vaak) natuurlijke oplossingen voor waterveiligheid goedkoper zijn dan technische. De term ecosysteemdienst valt daarbij niet zo vaak, maar het is wel een toepassing van het gedachtengoed.

Een sector die zich (vooralsnog) met hand en tand verzet tegen argumentaties langs de lijn van ecoysteemdiensten, is de drinkwatersector. Deze sector maakt bij uitstek gebruik van een ecosysteemdienst, namelijk de zuiverende werking van natuur voor water. Aangezien alle burgers en bedrijven belang hebben bij schoon drinkwater, maar ook bij vitale natuur, ligt het voor de hand om hier de benutting van de ecosysteemdienst in rekening te brengen en de opbrengst te benutten voor beheer, herstel en uitbreiding van natuur. De sector is echter van mening dat het collectieve karakter ze vrijstelt van een dergelijke betaling: de balans tussen de twee belangrijke maatschappelijke waarden, schoon drinkwater en vitale natuur wordt bereikt door regelgeving van de overheid en niet door een financieel instrument is hun redenering.

De volgende poging om ecosysteemdiensten te vermarkten, wordt de potentie van natuur om koolstof vast te leggen; de samenleving heeft er geld voor over om CO2 emissies te voorkomen of CO2 uit de atmosfeer vast te leggen. Natuurmonumenten richt zich daarbij op de vrije markt en additionele CO2 en werkt hierin samen met anderen, meer informatie te vinden via deze link: <https://www.klimaatbuffers.nl/nieuws/68/natte-veenbodem-draagt-bij-aan-beter-klimaat-en-is-nu-geld-waard> en zal ook de komende tijd verder verkennen wat de kansen zijn voor koolstofcertificaten. Dit zou wel eens kunnen gaan slagen, op welke schaal is nog moeilijk te zeggen.

Met vriendelijke groet,

Teo Wams

directeur natuurbeheer

Noordereinde 60

Postbus 9955

www.natuurmonumenten.nl

Ga voor groei!

Doe mee en ga naar natuurmonumenten.nl/gavoorgroei of OERRR.nl/ikhartjenatuur

Bijlage 8

Vragen aan Staatsbosbeheer mbt Economisering natuurbeleid

Introductie

Het doel van dit onderzoek is om na te gaan hoe c.q. in hoeverre economisering van de samenleving en van de overheid doorwerkt in het natuurbeleid. Ik zie economisering als een brede maatschappelijke ontwikkeling waarbij het economisch vertoog groeiende invloed krijgt in de samenleving. Het economisch vertoog is een grote verzameling van heterogene elementen in de vorm van kennisaspecten, handelingsvormen en maatschappelijke idealen die samenhang vertonen in een economisch georiënteerde stijl van denken en handelen. Het laat een denkwijze zien die zich baseert op (de actuele of gangbare) economische theorie, bedrijfs- en bestuurskunde, vertoont handelingsvormen in de geest van daadkrachtig en klant- en prestatiegericht ondernemerschap en het maatschappelijk ideaal wordt gedragen door het geloof in de vrijheid van de vrije markt als bron voor maatschappelijke welvaart. Economisering van beleid is dat economische waarden en normen in belangrijke bepaling zijn voor de beleidsontwikkeling en economische denkwijzen voor de beleidslegitimatie en de vormgeving van het beleid. Dit gaat duidelijk verder dan dat de beleidsvoering zo economisch mogelijk moet worden ingericht. Dat laatste hoort uiteraard altijd de inzet te zijn. Maar economisering betekent dat beleid naar doel en inhoud in de eerste plaats gelegitimeerd wordt vanuit economische overwegingen; en dat de in te zetten beleidsinstrumenten worden gekozen of ontwikkeld op basis van economische principes en gebruik maken van economische prikkels.

Het is nuttig om daarbij te bedenken dat economisering tot stand komt in een maatschappelijk klimaat waarin individualisering, verzakelijking en de waarden en normen van de markt een grote rol zijn gaan spelen en waarin bijvoorbeeld ook de 'onderdanige' burger is veranderd in een 'calculerende' burger.

Kenmerkend voor economisering van beleid is (niet uitputtend):

- Een voor wat hoort wat karakter (te denken valt bijvoorbeeld aan de discussie over verplicht vrijwilligerswerk voor mensen in de bijstand);
- Gerichtheid op welomschreven prestaties,
- Zoveel mogelijk kwantificering;
- Gebruik van marktconforme instrumenten zoals contracten/ convenanten, prestatiemeting (eventueel door middel van certificering) en bijvoorbeeld ook prestatiesubsidies of andere financiële prikkels;
- Sturing op basis van managementcontracten die zowel vrijheid als richting geven en waarbij dat richting geven als indirecte sturing kan worden opgevat (en in bepaalde situaties eventueel ook als (subtiele oneigenlijke) druk kan worden ervaren).

Vragen

6. Zijn economisering en verzakelijking van het maatschappelijk klimaat herkenbaar vanuit het perspectief van Staatsbosbeheer?
7. Zo ja, hoe heeft Staatsbosbeheer daar dan op gereageerd c.q. welke consequenties heeft dat (eventueel) gehad op het vlak van terreinbeheer, bedrijfsvoering, communicatie en eventueel onderzoek? Zijn daar voorbeelden bij te geven?
8. Is economisering van het natuurbeleid herkenbaar vanuit het perspectief van Staatsbosbeheer?
9. Zo ja waarin uit zich economisering van het natuurbeleid zich en zo nee waarom zou het aan het natuurbeleid voorbij zijn gegaan?

10. Zo ja, hoe heeft Staatsbosbeheer daar dan op gereageerd c.q. welke consequenties heeft dat (eventueel) gehad op het vlak van terreinbeheer, bedrijfsvoering, communicatie en eventueel onderzoek? Zijn daar voorbeelden bij te geven?
11. Heeft economisering van het natuurbeleid invloed op de beleidsvrijheid van Staatsbosbeheer als verzelfstandige overheidsorganisatie en neemt de beleidsvrijheid daarmee dan toe of af?
12. Ik zie in het hanteren van natuurtypes en beheertypes (Index Natuur en Landschap en SNL) en in het toenemende gebruik van projectsubsidies iets terug van de nadruk op welomschreven prestaties en op kwantificering, wat beide kenmerken zijn van economisering. Vanuit economisch perspectief is het beschrijven natuurtypen en beheertypen bovendien te zien als een vorm van standaardisatie. (Projectomschrijvingen hebben uiteraard veel meer een incidenteel karakter.) Standaardisering leidt tot begrenzing en daarmee ook tot uitsluiting van wat buiten de begrenzing valt. ==> Dat leidt tot de vraag: Bestaat door de begrenzing van natuurtypes en beheers types het risico dat specifieke belangrijke natuurwaarden buiten de boot kunnen vallen van de Index en daarmee ook van de subsidies in het kader van de SNL en verliezen eventuele usp's van beheers objecten daarmee hun betekenis? En – zo ja – zijn daar voorbeelden van aan te wijzen?
13. Economisering van het natuurbeleid kan naar voren komen in de beleidsterminologie, in doelstelling en legitimatie van het beleid en in de vormgeving van de wijze van uitvoering en van de beleidsinstrumenten. Het kan ook betekenen dat natuur transformeert van een publiek goed naar een economisch goed waarvoor de werking van de vrije markt beslissend is. Dan is er sprake van commodificering van natuur. Ik zie de toepassing van het ecosysteemdiensten concept als een specifieke variant van economisering die breder kan zijn dan commodificering maar daar in de praktijk ook heel goed mee kan samenvallen. Ecosysteemdiensten zijn (de baten van) alle producten en diensten van de natuur ten behoeve van de mens. Het is een heel breed en in beginsel ook een heel integraal concept. Dat is waarschijnlijk de zwakte en de kracht daarvan. ➔ Is het ecosysteemdiensten concept een nuttig concept voor een organisatie als Staatsbosbeheer c.q. zou het dat kunnen zijn? Zo ja, zijn daar dan voorbeelden bij te noemen? Zo nee, waarom niet?

Ik heb de inkomensbestanddelen van het terreinbeheer van Staatsbosbeheer geanalyseerd over de periode 1950 tot en met 2015. In bijgaand attachment zijn de gebruikte bronnen, de werkwijze en enkele voorlopige conclusies ter zake weergegeven. Dit leidt tot de volgende vragen:

- Leiden de gehanteerde werkwijze en de gebruikte bronnen in beginsel tot betrouwbare uitkomsten van de ontwikkeling van de inkomensbestanddelen van het terreinbeheer?
- Zijn bedragen per hectare (hectares in beheer en eigendom) te zien als een goede indicator van de ontwikkeling van de bedoelde inkomensbestanddelen?
- Wat valt er te zeggen over de cijfermatige conclusies?

22 april 2020
Jan Veenstra

Bijlage 9

Economisering Natuurbeleid

Samenvatting telefonisch gesprek 'SBB en economisering' d.d. 28 april 2020⁷

Aanwezig: Harrie Hekhuis hoofd afdeling Productie en Beheer en Jan Veenstra (onderzoeker)

Context en doel

Dit gesprek vindt plaats in het kader van een onderzoek naar economisering van het natuurbeleid in Nederland. Als leidraad voor dit gesprek is een notitie opgesteld met een korte omschrijving van economisering en met een aantal vragen m.b.t. de herkenbaarheid en de eventuele effecten van economisering van het natuurbeleid voor de praktijk van Staatsbosbeheer (SBB) en m.b.t. een uitgevoerde analyse van de ontwikkeling van de inkomensbestanddelen van het terreinbeheer van SBB in de periode 1950 – 2015. De bedoelde notitie en een overzicht van de gehanteerde werkwijze, resultaten m.b.t. de inkomensbestanddelen (uitgedrukt in cijfers per ha en gecorrigeerd voor inflatie) zijn bijgevoegd als bijlage bij deze samenvatting. Daarbij moet worden opgemerkt dat deze bijlagen na dit gesprek alsnog zullen worden aangepast.

Algemeen

Een algemene opmerking van Harrie is dat het in de notitie onduidelijk c.q. vaag blijft welke indicatoren nu worden gebruikt om economisering te duiden. Harrie maakt onderscheid tussen verzakelijking met als indicator prestatie afspraken en commodificering. Jan herkent het probleem zeker ten aanzien van de gespreksnotitie. In de rapportage van zijn onderzoek onderscheid hij tot nu toe ten aanzien van economisering van beleid:

- Economisering in de terminologie, de doelstelling en de vormgeving van het beleid (economie TLV),
- economisering in de zin van commodificering waarbij natuur het karakter krijgt van een commodity, een economisch goed voor de vrije markt (economie CO) en
- economisering in de zin van commodificering met toepassing van het ecosysteemdiensten concept als beleidsoptie voor natuur als een publiek goed en evenzeer ook voor het transformeren daarvan naar een commodity (economie ESD).

De opmerking van Harrie geeft aanleiding om de omschrijving van deze drie vormen van economisering waar mogelijk aan te scherpen c.q. te verduidelijken.

Herkenbaarheid van economisering in de samenleving en in het natuurbeleid

Economie van de samenlevingen in het natuurbeleid is voor Harrie herkenbaar vanuit het perspectief van Staatsbosbeheer. Dat uit zich in verzakelijking waarin de nadruk wordt gelegd op prestatieafspraken en prestatiesubsidies bijvoorbeeld in de vorm van managementcontracten, en ook in zoiets als de green deal voor de vrijwillige koolstofmarkt.

Daarbij is natuur ook een veel breder begrip geworden. Dat uit zich in de uitbreiding van het beleidsdomein van natuur met natuur in waardevolle cultuurlandschappen, in de integratie van het bosbeleid en het natuurbeleid, in het opvatten van natuur als één groot ecologisch systeem van samenhangende subsystemen zoals bijvoorbeeld al in het Globaal Ecologisch Model ten tijde van het kabinet den Uyl, in de

⁷ Onderdeel Index natuur en Landschap aangepast naar aanleiding van reactie van Harrie Hekhuis op 27 augustus 2020.

uitbreiding van het begrip natuur tot alle natuurlijke processen in de menselijke omgeving ('Natuur van voordeur tot Waddenzee) in Natuur voor mensen/ Mensen voor natuur en in 'Natuur midden in de samenleving' c.q. 'natuur als bron van maatschappelijke ontwikkeling' in de Rijksnatuurvisie 2014.

Een belangrijke complementaire ontwikkeling is daarbij ook de democratisering van het beleid met als doel om de natuur dichterbij de mensen te brengen en burgers en bedrijven meer verantwoordelijkheid te geven in dit kader.

Deze herkenbare economisering heeft ook geleid tot reacties van de kant van Staatsbosbeheer in de negentiger jaren in de vorm van de introductie van een bedrijfssturingssysteem van doeltypen en subdoeltypen en bijbehorende normkosten. Dat systeem werd gebruikt in de interne sturing van de organisatie en in de budgetbesprekingen met het ministerie (LNV). Dat heeft zeker geholpen om de budgetbehoefte te objectiveren en een rem te zetten op de toen bestaande stroom van opdrachten zonder budget.

De economisering heeft ook duidelijk gemaakt dat de betekenis van natuur breder is dan alleen de intrinsieke waarde daarvan c.q. dat natuur ook een grote functionele waarde heeft voor de samenleving. Dat heeft ook als effect dat de omgeving van het natuurbeleid is verbreed met andere sectoren zoals gezondheid, duurzame ruimtelijke ordening en stedenbouw, beleid met betrekking tot de grote wateren zoals in het programma 'ruimte voor de rivier' e.d. Overigens is dat ook niet geheel zonder risico. Zo komen in het NBP zowel die intrinsieke waarde als die functionele waarde of gebruikswaarde van natuur nog nadrukkelijk beide als belangrijk naar voren. Dat is in het beleid ook nooit herroepen. Maar dat neemt niet weg dat in de twee daarop volgende grote beleidsnota's (Nvm/Mvn en Rijksnatuurvisie 2014) de gebruikswaarde van natuur duidelijk meer accent krijgt en de intrinsieke waarde minder in beeld lijkt te zijn. Dat heeft als risico dat de intrinsieke waarde van natuur uit beeld raakt (tenzij bescherming van intrinsiek waardevolle natuur duidelijk is vastgelegd in nationale en internationale wet- en regelgeving). De verbreding van het beleidsdomein van natuur heeft wel tot meer bewustwording van de waarde van natuur geleid, maar dat heeft zich niet echt vertaald in een financiële verbreding die feitelijk wel nodig is.

De nadruk op prestaties bij economisering leidt in beginsel ook tot extra aandacht voor de effectiviteit van beleid. Dat heeft overigens niet altijd en overal geleid tot een bevredigende evaluaties van het natuurbeleid, waarin de beoogde prestaties als daadwerkelijk gerealiseerd naar voren komen. Zie bijvoorbeeld recente publicaties over de effectiviteit van regelingen voor agrarisch natuurbeheer.

Index natuur en landschap

Een specifiek aandachtspunt in het gesprek is de invoering van de Index Natuur en Landschap en de decentralisatie van het natuurbeleid naar de provincies. Die Index is min of meer vergelijkbaar met het bedrijfssturingssysteem van Staatsbosbeheer dat hierboven al is genoemd. De gebruikte categorieën heten nu Natuurtypen, beheertypen en standaard kostprijzen. Dat is een vorm van economisering (nadruk op prestaties) die ook leidt tot standaardisering van natuur in de vorm van de genoemde typen.

Dat heeft twee (potentiele) effecten:

- Positief omdat bij beleidskeuzes meteen duidelijk werd welk prijskaartje aan welke natuur hing;
- Detaillering van het systeem leidt wel tot veel types en is daarmee complex en toch ook rigide; natuur is divers en soms moeilijk in te delen. Er is daarom een en potentieel risico dat er natuur is die buiten de begrenzing van de natuurtypen valt of niet in 1 type past en

daarmee ook buiten het systeem. Dat risico wordt overigens wel gemitigeerd doordat terreinbeheerders invloed kunnen uitoefenen op de allocatie van de natuur-en beheertypen en dat ook daadwerkelijk doen.

- Meer kaders en dus tot minder vrijheid voor terreinbeherende organisaties, zoals Staatsbosbeheer.
- In de tweede plaats betekent standaardisatie minder flexibiliteit bv bij de vastgelegde N2000 habitattypen. Sommige systemen zijn dynamisch en ontwikkelen zich in de tijd. Harrie noemt als voorbeeld het herstel van de marine dynamiek in het ecosysteem van de Grevelingen. Dat is enerzijds een wenselijk doel vanuit het bestaande natuurbeleid maar zal anderzijds ten koste gaan van waardevolle orchideeën populaties die zich hebben gevormd onder invloed van de bestaande situatie. Deze keuze tav wel/niet dynamiek in de Grevelingen gaat de provinciale schaal te boven terwijl de provincie beleidsbepalend is tav de natuurtypen.

Bruikbaarheid van het ecosysteemdiensten concept

Harrie ziet het ecosysteemdiensten concept als een nuttig concept voor Staatsbosbeheer waarmee meer kan en zou moeten worden gedaan, bijvoorbeeld bij het identificeren van de belangrijkste stakeholders van natuurgebieden. Dat er zo weinig mee wordt gedaan heeft mogelijk te maken met de vrees dat er dan kostbare tijd en financiële middelen verloren gaan met vraagstukken van kwantificering en waardering en vrees voor overtrokken nadruk op c.q. blikverenging tot de economische waarde. De kunst is om een lange termijn groeipad te bewandelen dat loopt van benoemen van ecosysteemdiensten naar het benoemen van waarden daarvan en eventueel verder naar kwantificering en economische waardering in daarvoor in aanmerking komende situaties. Daar zou een strategische agenda voor moeten worden ontwikkeld.

Analyse inkomensbestanddelen SBB

- Jan merkt op dat gebleken is dat hij mogelijk voor enkele of meerdere jaren de oppervlakte van het areaal in eigendom heeft opgenomen inclusief het deel dat in erfpacht is uitgegeven en dus niet actief door SBB beheerd wordt. Dat zou het beeld kunnen vertekenen. Het is daarom mogelijk dat cijfers alsnog zullen veranderen.
- Opvallend zijn de grote bewegingen in de overheidsbijdrage tussen 1965 en 1990. Eerst een hele forse stijging en vervolgens een even forse daling. De daling wordt in ieder geval deels verklaard door de extreme groei van het areaal in de tachtiger jaren onder invloed van de Groenoverdrachten tussen rijksdiensten en de bezuinigingen op overheidsuitgaven en overheidsformatie. Verder zal gelet op het bovenstaande punt nog moeten blijken of de cijfers voor deze periode wel standhouden.
- Harrie wijst erop dat de periode Bleeker onder de natuurbeschermers wordt beleefd als een tijd van grote bezuinigingen met vooral een enorme beperking van de aankoopbudgetten. Het tweede kabinet Rutte heeft daar wel enige verbetering ingebracht maar er is evenwel een stevige bezuiniging blijven staan. Dat zit nu niet in de cijfers omdat uitsluitend is gekeken naar de inkomensbestanddelen voor het beheer.
- De ontwikkeling van de projectbijdrage van de overheid kan niet los worden gezien van de opheffing van DLG. Daardoor zijn de TBO's onvermijdelijk meer in de rol van gebiedsontwikkelaar terecht gekomen en dat zijn vrijwel altijd projectmatige activiteiten.

De relatieve stabiliteit van de overheidsbijdrage voor Staatsbosbeheer vanaf 1990 kan er op duiden dat de economisering van de bedrijfsvoering in de vorm van het toenmalige bedrijfssturingssysteem met bijbehorende normkosten eraan heeft bijgedragen dat de overheidsbijdrage de groei van het areaal beter heeft bijgehouden en een rem is geweest op de wildgroei aan opdrachten zonder geld.

- Harrie geeft aan dat de ontwikkeling van de exploitatieopbrengsten in de beeldvorming te negatief wordt neergezet. Een groei van – geschat uit de grafiek – ca € 15 in 2005 naar € 20 in 2015 is nog altijd een groei van ruim 30%.
De feitelijke ontwikkeling van de bedragen uit de periode 2000- 2015 worden – 1950 zichtbaar in onderstaande tabel. *(opmerking JV: Dit zijn bedragen op prijspeil 1950 dat toen nog gehanteerd werd!)*

2000	€ 19,12
2005	€17,19
2010	€22,19
2015	€20,40

Deze cijfers kunnen eventueel nog veranderen gelet op het eerste punt.

- Een vergelijkend beeld van de ontwikkeling van de overheidsbijdrage en van de exploitatieopbrengsten zou een betere weergave bieden van de feitelijke ontwikkeling van de verhouding tussen overheidsbijdrage en inkomsten uit de markt. Het verdient aanbeveling die toe te voegen.
- Uit het gepresenteerde beeld komt het sterk gegroeide inzicht in de baten van de natuur niet naar voren.
- Het gebruik van de aandelen van de verschillende categorieën van de overheidsbijdrage in de voorcalculatie uit de offerte als basis voor het aandeel van dezelfde categorieën in de cijfers uit de jaarrekening is een wankel basis. Het is echter ook de vraag of een betere benadering mogelijk is.

Jan Veenstra
29 april 2020

Bijlage 10

Vragen aan Staatsbosbeheer mbt Economisering natuurbeleid met antwoorden internal auditor Asse Seubring

Introductie

Het doel van dit onderzoek is om na te gaan hoe c.q. in hoeverre economisering van de samenleving en van de overheid doorwerkt in het natuurbeleid. Ik zie economisering als een brede maatschappelijke ontwikkeling waarbij het economisch vertoog groeiende invloed krijgt in de samenleving. Het economisch vertoog is een grote verzameling van heterogene elementen in de vorm van kennisaspecten, handelingsvormen en maatschappelijke idealen die samenhang vertonen in een economisch georiënteerde stijl van denken en handelen. Het laat een denkwijze zien die zich baseert op (de actuele of gangbare) economische theorie, bedrijfs- en bestuurskunde, vertoont handelingsvormen in de geest van daadkrachtig en klant- en prestatiegericht ondernemerschap en het maatschappelijk ideaal wordt gedragen door het geloof in de vrijheid van de vrije markt als bron voor maatschappelijke welvaart. Economisering van beleid is dat economische waarden en normen in belangrijke bepaling zijn voor de beleidsontwikkeling en economische denkwijzen voor de beleidslegitimatie en de vormgeving van het beleid. Dit gaat duidelijk verder dan dat de beleidsvoering zo economisch mogelijk moet worden ingericht. Dat laatste hoort uiteraard altijd de inzet te zijn. Maar economisering betekent dat beleid naar doel en inhoud in de eerste plaats gelegitimeerd wordt vanuit economische overwegingen; en dat de in te zetten beleidsinstrumenten worden gekozen of ontwikkeld op basis van economische principes en gebruik maken van economische prikkels.

Het is nuttig om daarbij te bedenken dat economisering tot stand komt in een maatschappelijk klimaat waarin individualisering, verzakelijking en de waarden en normen van de markt een grote rol zijn gaan spelen en waarin bijvoorbeeld ook de 'onderdanige' burger is veranderd in een 'calculerende' burger.

Ten aanzien van economisering van overheidsbeleid worden in dit onderzoek drie verschijningsvormen onderscheiden:

1. Economisering in termen van beleidsterminologie, legitimatie en doelstelling, en vormgeving van het beleid zoals beleidsstrategie en beleidsinstrumenten (Economisering TLV);
2. Economisering in de zin van commodificering waarbij publieke goederen – zoals bijvoorbeeld natuur – het karakter krijgt van een commodity, een economisch goed voor de vrije markt (Economisering CO);
3. Economisering in de zin van toepassing van het ecosysteemdiensten concept in de beleidsontwikkeling, beleidsformulering en in de praktische uitvoering daarvan (Economisering ESD). Ecosysteemdiensten zijn daarbij alle baten die mensen persoonlijk of als samenleving ontleen aan de natuur. Dit wordt als een specifieke vorm van economisering beschouwd omdat:
 - het doel in zijn algemeenheid is gericht op de instandhouding van het 'natuurlijk kapitaal' wat is te zien als een economisch gelegitimeerd doel met een economisch georiënteerde terminologie,
 - het benoemen van ecosystemen de nadruk legt op de 'prestaties van de natuur' ten behoeve van mens en samenleving en
 - omdat (publieke of private) betaling voor ecosysteemdiensten doorgaans als een beleidsoptie wordt gezien c.q. in ieder geval kan worden gezien.

Daarmee heeft economisering ESD kenmerken in zich van economisering TLV en van economisering CO in een specifieke context, namelijk die van het ecosysteemdiensten concept. Daarmee heeft deze variant feitelijk een wat ander karakter dan de beide andere vormen van economisering c.q. kan economisering ESD strikt genomen altijd worden ondergebracht bij economisering TLV en/of economisering CO. De keuze om het toch als een afzonderlijke variant te zien is gemaakt op pragmatische gronden, met name omdat één van de onderzoeksvragen betrekking heeft op het toepassen van ecosysteemdiensten concept in het natuurbeleid.

Economisering van beleid uit zich in diverse kenmerken die horen bij een economisch pri Voor economisering TLV zijn dat bijvoorbeeld:

- Een voor wat hoort wat karakter (te denken valt bijvoorbeeld aan de discussie over verplicht vrijwilligerswerk voor mensen in de bijstand);
- Het toepassen van denkwijzen ontleend de economische theorie en de bedrijfs- en bestuurskunde
- Klantgerichtheid en prestatiegerichtheid,
- Voorkeur voor zoveel mogelijk kwantificering;

Als daar zaken bijkomen als

- Prestatiemeting, prestatiesubsidies en andere financiële prikkels;
- Gebruik van marktconforme instrumenten zoals contracten/ convenanten, bijvoorbeeld sturing op basis van managementcontracten die zowel vrijheid als richting geven en waarbij dat richting geven als indirecte sturing kan worden opgevat
- (onafhankelijke) certificering,
- Vormen van beprijzing van natuur

Dan beweegt het beleid zich richting economisering CO

Als beleid wordt ontwikkeld of gevoerd met een of meer van bovenstaande kenmerken en met gebruikmaking van het ecosysteemdiensten concept dan is sprake van economisering ESD.

Vragen

1. Is – gezien vanuit de positie van Staatsbosbeheer – economisering van het natuurbeleid en van de samenleving herkenbaar vanuit de boven omschreven korte weergave?

Ja dit is zeer herkenbaar. Zeker de economisering TLV zien we terug in beleid en beleidsstrategie maar vooral ook in de financiering (SNL)

2. Zo ja waarin uit die economisering zich en zo nee waarom zou het aan het natuurbeleid voorbij zijn gegaan?

Economisering uit zich in normering van natuur en het koppelen van de bekostiging . lees SNL. Uit zich in de interne bedrijfsvoering _> Balance score card -> ontwikkeling van uitgebreide sets KPI's.

En, zo ja: heeft dat invloed op de beleidsvrijheid van Staatsbosbeheer c.q. neemt de beleidsvrijheid daarmee toe of af?

In zekere zin geeft dit beleidsvrijheid . Staatsbosbeheer begeeft zich op de “markt”. En kan dit tot op zekere hoogte invullen. Ik heb het dan over recreatie, hout, ingebruikgeving, fondsenwerving. . T.a.v. beheer is er niet beduidend meer of minder speelruimte . De vastgestelde natuurtypen

moeten in stand worden gehouden. En dit wordt extern gemonitord . Dit was in het verleden ook zo. Weliswaar anders georganiseerd. Nu is er een certificeringsstructuur. In het verleden waren er eigen interne audits en in onder eigen regie uitgevoerde externe audits.

De enige kanttekening die ik hierbij wil maken dat de aanscherping van certificeringseisen die dit jaar van kracht worden mogelijk leiden tot verzwaring van de verantwoording en wellicht minder beleidsvrijheid .

Eea conform eerder verslag van ons gesprek:

De conclusie is in hoofdlijn dat de beleidsvrijheid van de beheerders door SNL niet echt wordt aangetast. Enerzijds niet omdat de omschrijvingen van de beheer- en natuurtypen ruimte laat voor eigen accenten en anderzijds niet omdat de beheerders betrokken zijn bij de omschrijving van de typen en bij de allocatie daarvan. Er is echter ten aanzien van de SNL een nieuw programma van eisen tot stand gekomen dat hogere eisen stelt aan controle en verantwoording. De provincies hebben de neiging om de beheerders meer en meer de maat te nemen en hebben c.q. nemen de ruimte om eigen accenten te leggen.

3. Als economisering en verzakelijking herkenbaar zijn in het natuurbeleid en meer algemeen in het maatschappelijk klimaat, hoe is dan de reactie van Staatsbosbeheer daarop (geweest) en hoe werkt dat door in de strategie met betrekking tot terreinbeheer, bedrijfsvoering, communicatie en eventueel onderzoek?

Verzelfstandiging Staatsbosbeheer 1998. Met onder meer als doel verzakelijking van een aantal bedrijfsactiviteiten. Bijvoorbeeld : centralisatie houtverkoop en verschuiving in de keten: van verkoper van grondstof (Op Stam hout) naar verkoop en levering van halffabrikaten (sortimentshout) rechtstreek aan de afnemer. Staatsbosbeheer heeft vanaf de verzelfstandiging zelf de regie genomen in exploitatie van hout en controle over de afzet van hout.

Ook op gebied van ingebruikgeving is Staatsbosbeheer afgelopen 20 jaar meer marktgericht gaan opereren door gespecialiseerde rentmeesters in de zetten bij afsluiten van contracten. En strategie te ontwikkelen

4. Ik zie in het hanteren van natuurtypes en beheertypes (Index Natuur en Landschap en SNL) en in het toenemende gebruik van projectsubsidies iets terug van de nadruk op welomschreven prestaties wat één van de kenmerken van economisering TLV is en wat logischerwijs de weg kan plaveien voor economisering CO. Vanuit economisch perspectief is het beschrijven natuurtypen en beheertypen te zien als een vorm van standaardisatie. (Projectomschrijvingen hebben uiteraard veel meer een incidenteel karakter.) Standaardisering leidt tot begrenzing en daarmee ook tot uitsluiting van wat buiten de begrenzing valt. ==> Dat leidt tot de vraag: Bestaat door de begrenzing van natuurtypes en beheers types het risico dat specifieke belangrijke natuurwaarden buiten de boot kunnen vallen van de Index en daarmee ook van de subsidies in het kader van de SNL? En – zo ja – zijn daar voorbeelden van aan te wijzen?

De vraag is echter of er voldoende financiering vanuit SNL beschikbaar is met name ook voor de kostbare natuurtypen (zie bijvoorbeeld Veenweidegebieden met kostbaar onderhoud) in stand te houden en om de gevolgen van stikstof depositie (waardoor overheersing van pijpenstrootje en adelaarsvaren in heide en veengebieden) .

In een aantal provinciale eenheden knelt het, bijv in Noord Holland (Veenweiden maar ook hoge recreatiedruk) en in Limburg (toch ook hoge bevolkingsdruk en grote afstanden).

Ook uit het feit dat naar 75 % van de normkosten wordt bekostigd blijkt dat structureel onvoldoende middelen ter beschikking worden gesteld .

Je kunt denk ik niet direct zeggen dat bepaalde natuurwaarden buiten de boot vallen door de index door SNL. In principe is SNL op een zeker abstractie niveau dekkend voor de natuur in Nederland. Alle natuurtype / natuurwaarden zijn daarmee “inbegrepen”. Maar de vraag blijft of voldoende middelen beschikbaar zijn om de meer kostbare natuurtypen van voldoende kwaliteit de handhaven .

5. Ik zie de toepassing van het ecosysteemdiensten concept als een specifieke variant van economisering die breder kan zijn dan commodificering maar daar in de praktijk ook heel goed mee kan samenvallen. Ecosysteemdiensten zijn (de baten van) alle producten en diensten van de natuur ten behoeve van de mens. Het is een heel breed en in beginsel ook een heel integraal concept. Dat is waarschijnlijk de zwakte en de kracht daarvan. ➔ Is het ecosysteemdiensten concept een nuttig concept voor een organisatie als Staatsbosbeheer c.q. zou het dat kunnen zijn? Zo ja, zijn daar dan voorbeelden bij te noemen? Zo nee, waarom niet?

Ja dit is een nuttig concept om de waarde (de baten) van natuur beter zichtbaar te maken.

Randvoorwaardelijk is dat de baten van ecosysteemdiensten goed onderzocht en onderbouwd zijn. De berekening van de baten van ecosysteemdiensten kan dan bijdragen in besef van de economische waarde van natuur.

Zo ja, zijn daar dan voorbeelden bij te noemen? Zo nee, waarom niet?

Ik heb geen voorbeelden paraat waarbij ecosysteemdiensten als concept dat binnen Staatsbosbeheer wordt toegepast. Ook nu niet verder intern onderzocht. Wellicht is daar wel e.e.a. van onderzocht en of toegepast.

Een volgende stap zou dan zijn de commodificering van Natuur. Ik weet nog niet precies hoe ik dat voor me moet zien. Gaan we dan hectaren natuurtypen waarderen en activeren ? Dat zou wel mooi zijn. Maar wordt natuur dan ook meer een vrij handelsgoed ? Dat lijkt me dan niet direct een goede ontwikkeling .

Ik heb de inkomensbestanddelen van het terreinbeheer van Staatsbosbeheer geanalyseerd over de periode 1950 tot en met 2015. In bijgaand attachment zijn de gebruikte bronnen, de werkwijze en enkele voorlopige conclusies ter zake weergegeven. Dit leidt tot de volgende vragen:

- Leiden de gehanteerde werkwijze en de gebruikte bronnen in beginsel tot betrouwbare uitkomsten van de ontwikkeling van de inkomensbestanddelen van het terreinbeheer c.q. is een consistente en logische werkwijze gehanteerd?
- Zijn bedragen per hectare (hectares in beheer en eigendom en/ of netto hectares) te zien als een goede indicator van de ontwikkeling van de bedoelde inkomensbestanddelen?

Bedragen per hectare zijn een goede indicator. We hanteren dit zelf nu ook in de periodiek benchmark terrein Beherende Organisaties. Zoals ik in ons telefoongesprek heb aangegeven is het goed om vast te leggen welk areaal voor de berekening hierin wordt meegenomen (dus niet areaal erfpacht en niet areaal grote open wateren , dode zeearmen)

- Wat valt er te zeggen over de voorlopige observaties?

Barneveld, 12 mei 2020

Jan Veenstra